

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

פירוש המשנה להרמב"ם

פרק שני

בבא קמא דף טו

ריבוי עובדיה מברטנורא

ג

מתקן די ז"ד מקרקעומו. וזוהי שומא והסתלומין לא יהיו אלא זב"ד מומחין ולא העדויות, ועדים בני חורין ובני ברית אצל כל צדדים ועדים או נכרים, שהזכיר לנתעם לפי שיעלה על הכמה שצוהו ונקל צדדות הנזקין לרוב מאורעיהם ולמישור מה שצומח שיהיה עליהם עדים כשרים, לפי שההכחות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב האדם

במעמד עמי הארץ ועדים והעכו"ם, לכן הודיענו

שלא יקבלו הצ"ד אלא עדים כשרים כגון בשאר

העדות. ואין הפרש בין האנשים והנשים נזקקים בין

שהיא נזקקת או נזוקק. ומה שאמר הגיור והמוזק

בתשלומין רמו אלו הדברים שמיצין עליהם חיי

נוק, כמו שיתבאר שישלם המזיק חיי הנוק ויפסיד

הנוק הכלי, וזה המלי גם הוא לא יתקיים אלא כמה

שיתקיים הנוק שלם, ר"ל עקבים וזב"ד מומחין

ונכסי בני ברית ושאר המגשים, מלבד מה שאמר

במיטע הארץ, כי זה אינו ראוי בחיי נוק כמו

שיתבאר: ד. המשנה תמוך והמשה מועדין

הבהמה אינה מועדת כו': מס נקרא הדבר

אלא שאירע דרך המקרה. ומועד נקרא הדבר אשר

הורגו, שיעל ממנו אורו המעשה תמיד על פי הרוב.

ונגיפה לא תהיה אלא נזקין ונגיפה תהיה ארצה אשר

שזדמן מאיבה בגוף. ושור המועד שאומר עליו

והועד צבעולו וגו' הוא שנגיפתו על הרוב וזה

שאמר ושור המזיק ברשות הניזק, הוא דעת מי

סוביג וכן אפי' הם ברשות הניזק ושלם נזק שלם

ודינו אלא קרן מועד. ועוד יתבאר שאין הדבר

ומשנה זו שזדמן וזה להשלים לטוב ולרוב, הנהגין

בית דין, ועל פי עדים בני חורין בני ברית. והנשים בכלל
הנוק. והניזק והמוזק בתשלומין: ד המשנה תמוך
והמשה מועדין, הבהמה אינה מועדת לא ליגה ולא
ליגוף ולא לישוך ולא לרבוץ ולא לבעוט. השן מועדת
לאכזר את הראוי לה, הרגל מועדת לשבור בדרך
הלובה, השור מועד, ושור המזיק ברשות הניזק,
והאדם. והוא והארי והדוב והגמור והכרדלם והגחש,
הרי אלו מועדין. רבי אליעזר אומר, בזמן שהן בני
תרבות, אינן מועדין. והנחש מועד לעולם. מה בין תם
למועד, אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו, ומועד משלם
נזק שלם מן העליה:

פרק ג

א כיצד הרגל מועדת, לשבר בדרך הלובה, הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר. היתה מבעטת, או שהיו צדורות מנתון מתחת גליה ושברה את הכלים, משלם חצי נזק. [ד] דרסה על הכלי ושברתו, ונפל על כלי ששברו,

המועד. ג' פעמים ליגה או ליגוף או לרבוץ או לבעוט או לשוך הרי הן תמשה מועדים לשלם נזק שלם. ולבני מועד חשיב להו מד: ושור המזיק ברשות הניזק. אפילו קרן תמה, הו מועד לשלם נזק שלם ומתחייב ארצה כמאן דאמר משונה קרן נזקל הניזק משלמת נזק שלם אפילו היא תמה. ואין קן הלכה: ה. והאדם. הו מועד מתחלו נמי ומשלם נזק שלם אם הניזק: [הזבאן] והארי וכו'. מועדים מתחלקין. והא דלא חשיב להו ככלל תמשה מועדים לעיל וליהו אחד עשר מועדים, משום דהני לא שכיחי ציבוס: ברדלס. חיי שקרין לה צערי אלנצ"ע: רבי אליעזר אומר וכו'. ואין הלכה כר"א:

פ"ב א. כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הלובה כו': העיקר זה המין כולו מן הנוקין של נזק שיעל מן הצהמה כשפיל עושה (מס) [מה] שמהגה לעשות ממיל או על הרוב, זה הוא האמור עליו כדרכה משלם נזק שלם, ושלא כדרכה הוא שיהיה אורו הדבר ששמה תעשה אורו על המיעוט, או שעה מננה בלמענות מעשה אחר ולא היתה

הילוכה. כך היא מועדת שמשפרת כלים דרך הלוכה: הבהמה מועדת. רישא תנא אצות רגל ממש שזרסה כרגליה, וסיפא תנא מולדות שזהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר גופה ושבערה וינשליף שעליה דרך הלוכה: היתה מבעטת. שיהי הוא זה ומולדה קרקע הלך הני נזק וכו' ולא: אי שהיו צדורות מנתון. ח"ע ג' דלאו שינוי הוא אלא אורחיה היא ח"ע פ"ן ח"י נזק ותו לה, דהלכתא גמירא לה. וברשות הניזק קאמר. דנר"ר פטור לזרות מולדה דרגל יניחו לפטרס דנר"ר: ונפל על כלי אחד. ראשון נזקין רגל הו ומשלמת נזק שלם והאחרון על ידי זרות נשבר הלך ח"י נזק:

תוספות יום טוב

כמה שיהי הנוק וכן ישלם לו. ואם הזיקה פרתו של לרבוץ עליה של שמעון [ה] שדרסה עליו צדוות הניזק ושברתו, ואח"כ אירע שנשברה רגלה של פרה זו של לרבוץ צטליתו של שמעון [ה] דנר"ר דהו נמי צור ברז"ר, אין אומרים והאילו וזה הדין וזה הדין, ילך הזיקו על זה נזקו על זה אלא שמין שני הנוקים צדמים, ומי שהזיק לחציו יותר ישלם: שורה כסף.

וכשצאים לשלם הדין מנכסן היחודים לא יפטר אלא מן הקרקעות שהם שור כסף [ו] ולא ממטלטלין שהם עולמם כסף, דכל מידי דמטלטל חשבו כאליו הוא כסף, דלי לא מודפן הכא מודפן צמחא אחריתי: בפני ב"ד. והסומא והסתלומין של נזקים לא יהיו אלא בפני ב"ד מומחין ולא בפני ב"ד של הדיועות: ועל פי עדים בני חורין ובני ברית. לאפוקי צדדים ועכו"ם שאינם כשרים לעדות של נזקים: והנשים בכלל הנוק. בין שהזיקה היא אם אחרים בין שאחרים הזיקה, דין האיש ודין האשה שוין צנזקין: הניזק והמוזק בתשלומין. פעמים שהניזק שייך עם המזיק בתשלומין של נזק, כגון אם פתחה הנבלה משעת מיתה עד שעת העמדה צדין, שפתח נבלה לניזק הוא, בין נחם בין צמועד. ונמללה שאין המזיק משלם לו אפילו אורו מלי נזק שזכתה לו מורה אם הוא חס או נזק שלם אם הוא מועד, הרי שהניזק הוא מפקיד ושני בתשלומין הללו עם המזיק: ד המשנה תמוך. שאינם נגילים להזיק ואם הזיקו משלמין ח"י נזק: והמשה מועדין. שהם נגילין להזיק ומשלמין נזק שלם: לא ליגה. צנזקין: ולא ליגוף. דחיפת כל הגוף וכלהו הוא מולדה דקרקע ומשלמין ח"י נזק. הרי מושלם וכו': ושור המועד. ג' פעמים ליגה או ליגוף או לרבוץ או לבעוט או לשוך הרי הן תמשה מועדים לשלם נזק שלם. ולבני מועד חשיב להו מד: ושור המזיק ברשות הניזק. אפילו קרן תמה, הו מועד לשלם נזק שלם ומתחייב ארצה כמאן דאמר משונה קרן נזקל הניזק משלמת נזק שלם אפילו היא תמה. ואין קן הלכה: ה. והאדם. הו מועד מתחלו נמי ומשלם נזק שלם אם הניזק: [הזבאן] והארי וכו'. מועדים מתחלקין. והא דלא חשיב להו ככלל תמשה מועדים לעיל וליהו אחד עשר מועדים, משום דהני לא שכיחי ציבוס: ברדלס. חיי שקרין לה צערי אלנצ"ע: רבי אליעזר אומר וכו'. ואין הלכה כר"א:

פ"ב א. כיצד הרגל מועדת, לשבר בדרך הלובה, הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר. היתה מבעטת, או שהיו צדורות מנתון מתחת גליה ושברה את הכלים, משלם חצי נזק. [ד] דרסה על הכלי ושברתו, ונפל על כלי ששברו,

המועד. ג' פעמים ליגה או ליגוף או לרבוץ או לבעוט או לשוך הרי הן תמשה מועדים לשלם נזק שלם. ולבני מועד חשיב להו מד: ושור המזיק ברשות הניזק. אפילו קרן תמה, הו מועד לשלם נזק שלם ומתחייב ארצה כמאן דאמר משונה קרן נזקל הניזק משלמת נזק שלם אפילו היא תמה. ואין קן הלכה: ה. והאדם. הו מועד מתחלו נמי ומשלם נזק שלם אם הניזק: [הזבאן] והארי וכו'. מועדים מתחלקין. והא דלא חשיב להו ככלל תמשה מועדים לעיל וליהו אחד עשר מועדים, משום דהני לא שכיחי ציבוס: ברדלס. חיי שקרין לה צערי אלנצ"ע: רבי אליעזר אומר וכו'. ואין הלכה כר"א:

פ"ב א. כיצד הרגל מועדת, לשבר בדרך הלובה, הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר. היתה מבעטת, או שהיו צדורות מנתון מתחת גליה ושברה את הכלים, משלם חצי נזק. [ד] דרסה על הכלי ושברתו, ונפל על כלי ששברו,

המועד. ג' פעמים ליגה או ליגוף או לרבוץ או לבעוט או לשוך הרי הן תמשה מועדים לשלם נזק שלם. ולבני מועד חשיב להו מד: ושור המזיק ברשות הניזק. אפילו קרן תמה, הו מועד לשלם נזק שלם ומתחייב ארצה כמאן דאמר משונה קרן נזקל הניזק משלמת נזק שלם אפילו היא תמה. ואין קן הלכה: ה. והאדם. הו מועד מתחלו נמי ומשלם נזק שלם אם הניזק: [הזבאן] והארי וכו'. מועדים מתחלקין. והא דלא חשיב להו ככלל תמשה מועדים לעיל וליהו אחד עשר מועדים, משום דהני לא שכיחי ציבוס: ברדלס. חיי שקרין לה צערי אלנצ"ע: רבי אליעזר אומר וכו'. ואין הלכה כר"א:

תוספות יום טוב

דבינן ובער שבה אחר. [ב] והנן הבהמה אינה מועדת כו'. וה"ק שמואל לרב יהודה שינא שבוק מתניתין אה. אברחאי. רישא רבנן וסיפא רבי טרפון. ואע"ג דרבינא דבתרא מוקיף לה כולה כורבנן. ומה חסר למתניתין. לפיכך פירש הר"ב אליבא דשמואל. ומ"ש הר"ב דאינה הלכה. עיין בפירושו משנה ה' פ"ב: **והאדם הרי חמושה.** ובעל חיים קמיירי להכי לא חשיב בור ואש. רש"י. ומסיימי התוספות דף ד' דבור ואש כך לא פתח אשונה כמו בפעם שלישית ורביעיית: **הזבאן והארי כו'.** חסורי מחסרה והכי קתני רישא מועדין אחרים כינאב אלו האב וכו'. ועיין מה שכתבתי במשנה ד' פ"ק דסנהדרין מנלך דחייבה תורה לכל הני: **הרי א"ו מועדין** אפילו בנשיכה ובכל נזקין ומשלמין בעלים שלהם נזק שלם. רש"י: **שדן בני תרבות.** שגידול ודב כבייתו. רש"י: **מה בין תם למועד א"א שהתם וכו'.** פ"ו לישן הזה במ"ח פרק ה' דמנחות. ובמשנה ב' פ"ג דערבין. עוד שם משנה ב' פ"ו ובריש מסכת קנים. [ועיין פ"ו משנה ב' דמסכת תמיד]. ולכאורה נראה לפרש בלשון בתמיה מה בין וכו'. ל"כא. אלא שהתם וכו'. אבל כנראה דף ט"ו מסקנין דשייך שאני משלם על פי עצמו דפלאג נזקא קנסא מודה בקנס פטור דכתיב (שמות כ) אשר וישעון וגומר כדפירשתי במשנה ח' פ"ט. ושייך חצי כופר. הרי פטור הכופר. לא שך צריך לפרש שהוא כמו אין בין וכו'. [וכהאי גונא מפרש הר"ב בסוף פ"ק דשבתות]. [ד] הרי קנים שנהג בפ"ק דמילה מ"ו כהדיא בלשון אין בין וכו'. [וכנסויה דהבא (ד' ט"ו) ורסוף פרק א' עיריות (דף מ"א ע"א) מייית למתניתין אין גרס אלא]. **מן העליה.** פירש הר"ב מעלית שבכסוי דאי עליה מעלה שבכסוי. כן הוא אומר (ד"ה ב' ל"ב) וישכב חזקיה עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד. ואמר ר"א במעלה אצל המעולים שבמשפחה ומאן נינהו דוד ושלמה. גמרא:

פרק ב

א כיצד הרגל וכו'. אמתניתין דסוף פ"ק קאי. ותימה אי אדתפת ליתני כיצד השן ברישא. ואי אסילק אי הנינא ושור המזיק ברשות הניזק והאדם בסוף. ואומר ר"י ודיא אדתפת ביה קאי ושאן ורגל אחד חשיבי משום דהיון כהלכותיהן ומתד קאי נפקי ומשום דהיון רגל בתר שן נקט הכא רגל ברישא אסילקי מינה. תוספות: **קישבר בדרך הלובה.** פירש הר"ב ומדשני לשבר וכו'. ואע"ג דהא אמרן לה בפרק דלעיל איירי בדעי למתני תולדה דהיינו הבהמה מועדת וכו'. תנא אב בששברה כורגלה ממש מוקי יוסף. ומ"ש הר"ב בלתיף מפרש בריש פ"ק (ד"ה שור): **היתה בבעטת וכו'.** אגב דרשה לצדורות נקט לה ח"ה. תוספות: **השנים חצי נזק.** כתב הר"ב וברשות הניזק קאמר כלומר צדורות. אבל מבעטת [ה] אפילו ברה"ר כיון דתולדה דקרקע הוא. וכ"כ ג"י. ומ"ש הר"ב בצדורות תולדה דרגל לפוטרו ברה"ר. ותו נפקי מינה דהנה תולדה דרגל. ליתן שלם מן העליה כיון דמועד מתחלתו. אלא דהלכה אפקיה לזהני נזק. והר"ב אי בתמו משום דבגמרא פ"ג דף ג' תוספות: **השנים חצי נזק.** כתב הר"ב ותוספות דכיון דהיא הלכתא דלא משלם אלא חצי נזק אם כן אתא הלכתא להקל ולא להחמיר ע"כ. ומ"מ לרב פפא פשיטא ליה לשלם מן העליה. וכן ספקי הפוסקים: **דרסה על הכלי וכו'.** ואע"ג דכבר שמוענו מ"מ איצטרך לאשמועינן דסד"א משונה הוא ביה דריסה והאיה בחזק כל כך שניתו השבר על כלי אחר ושברו מן מטמא

והואל וסופו ליפטר כשיות ספקומו מפו לפי דמי [ב] אפילו ברה"ר כיון כ"ו. ואם האיה יחזיקו ע"י שיטע מיניש אפילו ששברו מן מטמא

והואל וסופו ליפטר כשיות ספקומו מפו לפי דמי [ב] אפילו ברה"ר כיון כ"ו. ואם האיה יחזיקו ע"י שיטע מיניש אפילו ששברו מן מטמא

והואל וסופו ליפטר כשיות ספקומו מפו לפי דמי [ב] אפילו ברה"ר כיון כ"ו. ואם האיה יחזיקו ע"י שיטע מיניש אפילו ששברו מן מטמא

והואל וסופו ליפטר כשיות ספקומו מפו לפי דמי [ב] אפילו ברה"ר כיון כ"ו. ואם האיה יחזיקו ע"י שיטע מיניש אפילו ששברו מן מטמא

תוספות יום טוב

דיתמי כמו שכתב במשנה ג' פ"ט דתרושת וכן ריש פ"ו דערבין. ועוד ריש פ"ק בתרא דמכילתין. [וכתב ר' רבנא דרבתו כריבויא אפריש שכתב חטור בשמו סוף סימן ת"ט דלא תקנו אלא לבעו על רוב משום עוביה דלת אלא לזניקיה דלא שכיחי לא תקון. אלא שתרמ"ם כתב גם כן שם בפרק ט' דתכותבו במשנה ב' ולא כן בכאן. ואע"פ"כ כתב ב"ה מהלכות נזקי אמון (הלכה י"א) דהאידנא מובין לזניקין מן המטלטלין של יחודים לכך נראה שסמכו על אדכתבו בכתובות: **בפני ב"ד.** כתב הר"ב מומחין. פירש ר"י מומחין דנין קנסות [כדתנן בריש סנהדרין] וכתבו התוספות ואע"ג דמתניתין לא איירי בקנסות. דהא שור לרגלו ומבעה לשינו מפרשיש לה. מכל מקום מרמו לנו התנא במתניתין אפילו במילי דלא איירי ברישא. ע"כ. והא דמייחין לקרן בוכשהזיק במתניתין דלעיל. היינו מועד דלא במיטע הארץ תנן. ותם אינו משלם אלא מגופו כדלקמן: **ועל פי עדים בני חורין.** כתב הר"ב לאפוקי עבדים ועכו"ם דפרשו עדות. כמו שפירש הר"ב במשנה ח' פ"ק דראש השנה בעבדים. וכתב הר"ן דעכו"ם נמי פסול משום טעמא. ובגמרא צריכא לאשמועינן תרויהו. דאי אשמועינן עבדים הזה אימנא מאד ליה להם ח"ה. דכתיב (בראשית כב) שבו לכם פה עד החמור עם הדומה לחמור. אבל עו"ם דהיינו ח"ה חייב דכתיב (מלכים א' טו) הודו כן טבירמינה דן חזיון. לא. ואי אשמועינן עכו"ם משום דלא שייכי במצות. אבל עבד כנעני דשייך במצות שושים חייבות בהן אימא לא. גריכא. ואם תאמר ומאי שנא הכא דאשמועינן דפסולים. ואי פסילי לכל עדות. כתב כהרמב"ם שהוצרך להעטם לפי שיעלה על הדעת [שנוהתי] ונקט בעדות הניזקין לרוב מאורעיהם ולמיעוט מה שיעלה עליהם עדים כשרים לפי שההכחות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב הייתם במעמד עמי הארץ והעכו"ם לכן הודיענו שלא יקבלו כזה אלא עדות כשרים כמו ש"כ. ועוד דעדות. ע"כ. ועוד סימן ת"ח כתב בשם ר"י דאשמועינן דאפילו בשור עכו"ם [א] שנגה לשל ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים: **והנשים בכלל.** כמו שכתבתי במשנה ז' פ"ק דקדושין דהשוה אשה לאיש וכו'. ועיין לקמן פ"ד מ"ז: **הניזק והמוזק בתשלומין.** כתב הר"ב כגון אם פתחה וכו'. ואע"ג דתנן לה דהא ומנא בתשלומין נזק. כ"מ משנה א' בשם מנזקי יוסף. מפרש בגמרא חדה בתם וחדא במועד וצריכא דאי אשמועינן תם משום דאיתיה לא איירי באיירי איהא לא. ולא קשיא דהא אשמועינן דמיני משום דקא משלם כולה אבל תם אימא לא צריכא. ולא קשיא דהא תרי זמיני תנן לה תשלומין נזק. ולמאי איצטרך תו הך דהכא. דתשלומין נזק דתנן ברישא. אינו מיותר כלל. אלא דתני מה הצי הדרישה שבהם. ולהכי נמי בגמרא לא פירש דהא אשמועינן נזק. ואין זה דמתניתין ב' ואין זה פירש. אלא כמעתיק ליה ברישא: **הבהמה אינה מועדת וכו'.** ומה שדעתי מן העליה כיון דמועד מתחלתו. נקט אינה מועדת. ולא תנא הבהמה תמה: **וא"א ששור וכו'.** בגמרא דריש פרקין (דף ב' ע"ב) נשיכה כיון דהיא הגואה להזיקה כשן. וחי תולדה דקשן. רביצה ובעיטת. כיון דאין הזיקה מצינ ברה"ר ונקט בעדות הניזקין לרוב מאורעיהם ולמיעוט מה שיעלה עליהם עדים כשרים לפי שההכחות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב הייתם במעמד עמי הארץ והעכו"ם לכן הודיענו שלא יקבלו כזה אלא עדות כשרים כמו ש"כ. ועוד דעדות. ע"כ. ועוד סימן ת"ח כתב בשם ר"י דאשמועינן דאפילו בשור עכו"ם [א] שנגה לשל ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים: **והנשים בכלל.** כמו שכתבתי במשנה ז' פ"ק דקדושין דהשוה אשה לאיש וכו'. ועיין לקמן פ"ד מ"ז: **הניזק והמוזק בתשלומין.** כתב הר"ב כגון אם פתחה וכו'. ואע"ג דתנן לה דהא ומנא בתשלומין נזק. כ"מ משנה א' בשם מנזקי יוסף. מפרש בגמרא חדה בתם וחדא במועד וצריכא דאי אשמועינן תם משום דאיתיה לא איירי באיירי איהא לא. ולא קשיא דהא אשמועינן דמיני משום דקא משלם כולה אבל תם אימא לא צריכא. ולא קשיא דהא תרי זמיני תנן לה תשלומין נזק. ולמאי איצטרך תו הך דהכא. דתשלומין נזק דתנן ברישא. אינו מיותר כלל. אלא דתני מה הצי הדרישה שבהם. ולהכי נמי בגמרא לא פירש דהא אשמועינן נזק. ואין זה דמתניתין ב' ואין זה פירש. אלא כמעתיק ליה ברישא: **הבהמה אינה מועדת וכו'.** ומה שדעתי מן העליה כיון דמועד מתחלתו. נקט אינה מועדת. ולא תנא הבהמה תמה: **וא"א ששור וכו'.** בגמרא דריש פרקין (דף ב' ע"ב) נשיכה כיון דהיא הגואה להזיקה כשן. וחי תולדה דקשן. רביצה ובעיטת. כיון דאין הזיקה מצינ ברה"ר ונקט בעדות הניזקין לרוב מאורעיהם ולמיעוט מה שיעלה עליהם עדים כשרים לפי שההכחות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב הייתם במעמד עמי הארץ והעכו"ם לכן הודיענו שלא יקבלו כזה אלא עדות כשרים כמו ש"כ. ועוד דעדות. ע"כ. ועוד סימן ת"ח כתב בשם ר"י דאשמועינן דאפילו בשור עכו"ם [א] שנגה לשל ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים: **והנשים בכלל.** כמו שכתבתי במשנה ז' פ"ק דקדושין דהשוה אשה לאיש וכו'. ועיין לקמן פ"ד מ"ז: **הניזק והמוזק בתשלומין.** כתב הר"ב כגון אם פתחה וכו'. ואע"ג דתנן לה דהא ומנא בתשלומין נזק. כ"מ משנה א' בשם מנזקי יוסף. מפרש בגמרא חדה בתם וחדא במועד וצריכא דאי אשמועינן תם משום דאיתיה לא איירי באיירי איהא לא. ולא קשיא דהא אשמועינן דמיני משום דקא משלם כולה אבל תם אימא לא צריכא. ולא קשיא דהא תרי זמיני תנן לה תשלומין נזק. ולמאי איצטרך תו הך דהכא. דתשלומין נזק דתנן ברישא. אינו מיותר כלל. אלא דתני מה הצי הדרישה שבהם. ולהכי נמי בגמרא לא פירש דהא אשמועינן נזק. ואין זה דמתניתין ב' ואין זה פירש. אלא כמעתיק ליה ברישא: **הבהמה אינה מועדת וכו'.** ומה שדעתי מן העליה כיון דמועד מתחלתו. נקט אינה מועדת. ולא תנא הבהמה תמה: **וא"א ששור וכו'.** בגמרא דריש פרקין (דף ב' ע"ב) נשיכה כיון דהיא הגואה להזיקה כשן. וחי תולדה דקשן. רביצה ובעיטת. כיון דאין הזיקה מצינ ברה"ר ונקט בעדות הניזקין לרוב מאורעיהם ולמיעוט מה שיעלה עליהם עדים כשרים לפי שההכחות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב הייתם במעמד עמי הארץ והעכו"ם לכן הודיענו שלא יקבלו כזה אלא עדות כשרים כמו ש"כ. ועוד דעדות. ע"כ. ועוד סימן ת"ח כתב בשם ר"י דאשמועינן דאפילו בשור עכו"ם [א] שנגה לשל ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים: **והנשים בכלל.** כמו שכתבתי במשנה ז' פ"ק דקדושין דהשוה אשה לאיש וכו'. ועיין לקמן פ"ד מ"ז: **הניזק והמוזק בתשלומין.** כתב הר"ב כגון אם פתחה וכו'. ואע"ג דתנן לה דהא ומנא בתשלומין נזק. כ"מ משנה א' בשם מנזקי יוסף. מפרש בגמרא חדה בתם וחדא במועד וצריכא דאי אשמועינן תם משום דאיתיה לא איירי באיירי איהא לא. ולא קשיא דהא אשמועינן דמיני משום דקא משלם כולה אבל תם אימא לא צריכא. ולא קשיא דהא תרי זמיני תנן לה תשלומין נזק. ולמאי איצטרך תו הך דהכא. דתשלומין נזק דתנן ברישא. אינו מיותר כלל. אלא דתני מה הצי הדרישה שבהם. ולהכי נמי בגמרא לא פירש דהא אשמועינן נזק. ואין זה דמתניתין ב' ואין זה פירש. אלא כמעתיק ליה ברישא: **הבהמה אינה מועדת וכו'.** ומה שדעתי מן העליה כיון דמועד מתחלתו. נקט אינה מועדת. ולא תנא הבהמה תמה: **וא"א ששור וכו'.** בגמרא דריש פרקין (דף ב' ע"ב) נשיכה כיון דהיא הגואה להזיקה כשן. וחי תולדה דקשן. רביצה ובעיטת. כיון דאין הזיקה מצינ ברה"ר ונקט בעדות הניזקין לרוב מאורעיהם ולמיעוט מה שיעלה עליהם עדים כשרים לפי שההכחות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב הייתם במעמד עמי הארץ והעכו"ם לכן הודיענו שלא יקבלו כזה אלא עדות כשרים כמו ש"כ. ועוד דעדות. ע"כ. ועוד סימן ת"ח כתב בשם ר"י דאשמועינן דאפילו בשור עכו"ם [א] שנגה לשל ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים: **והנשים בכלל.** כמו שכתבתי במשנה ז' פ"ק דקדושין דהשוה אשה לאיש וכו'. ועיין לקמן פ"ד מ"ז: **הניזק והמוזק בתשלומין.** כתב הר"ב כגון אם פתחה וכו'. ואע"ג דתנן לה דהא ומנא בתשלומין נזק. כ"מ משנה א' בשם מנזקי יוסף. מפרש בגמרא חדה בתם וחדא במועד וצריכא דאי אשמועינן תם משום דאיתיה לא איירי באיירי איהא לא. ולא קשיא דהא אשמועינן דמיני משום דקא משלם כולה אבל תם אימא לא צריכא. ולא קשיא דהא תרי זמיני תנן לה תשלומין נזק. ולמאי איצטרך תו הך דהכא. דתשלומין נזק דתנן ברישא. אינו מיותר כלל. אלא דתני מה הצי הדרישה שבהם. ולהכי נמי בגמרא לא פירש דהא אשמועינן נזק. ואין זה דמתניתין ב' ואין זה פירש. אלא כמעתיק ליה ברישא: **הבהמה אינה מועדת וכו'.** ומה שדעתי מן העליה כיון דמועד מתחלתו. נקט אינה מועדת. ולא תנא הבהמה תמה: **וא"א ששור וכו'.** בגמרא דריש פרקין (דף ב' ע"ב) נשיכה כיון דהיא הגואה להזיקה כשן. וחי תולדה דקשן. רביצה ובעיטת. כיון דאין הזיקה מצינ ברה"ר ונקט בעדות הניזקין לרוב מאורעיהם ולמיעוט מה שיעלה עליהם עדים כשרים לפי שההכחות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב הייתם במעמד עמי הארץ והעכו"ם לכן הודיענו שלא יקבלו כזה אלא עדות כשרים כמו ש"כ. ועוד דעדות. ע"כ. ועוד סימן ת"ח כתב בשם ר"י דאשמועינן דאפילו בשור עכו"ם [א] שנגה לשל ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים: **והנשים בכלל.** כמו שכתבתי במשנה ז' פ"ק דקדושין דהשוה אשה לאיש וכו'. ועיין לקמן פ"ד מ"ז: **הניזק והמוזק בתשלומין.** כתב הר"ב כגון אם פתחה וכו'. ואע"ג דתנן לה דהא ומנא בתשלומין נזק. כ"מ משנה א' בשם מנזקי יוסף. מפרש בגמרא חדה בתם וחדא במועד וצריכא דאי אשמועינן תם משום דאיתיה לא איירי באיירי איהא לא. ולא קשיא דהא אשמועינן דמיני משום דקא משלם כולה אבל תם אימא לא צריכא. ולא קשיא דהא תרי זמיני תנן לה תשלומין נזק. ולמאי איצטרך תו הך דהכא. דתשלומין נזק דתנן ברישא. אינו מיותר כלל. אלא דתני מה הצי הדרישה שבהם. ולהכי נמי בגמרא לא פירש דהא אשמועינן נזק. ואין זה דמתניתין ב' ואין זה פירש. אלא כמעתיק ליה ברישא: **הבהמה אינה מועדת וכו'.** ומה שדעתי מן העליה כיון דמועד מתחלתו. נקט אינה מועדת. ולא תנא הבהמה תמה: **וא"א ששור וכו'.** בגמרא דריש פרקין (דף ב' ע"ב) נשיכה כיון דהיא הגואה להזיקה כשן. וחי תולדה דקשן. רביצה ובעיטת. כיון דאין הזיקה מצינ ברה"ר ונקט בעדות הניזקין לרוב מאורעיהם ולמיעוט מה שיעלה עליהם עדים כשרים לפי שההכחות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב הייתם במעמד עמי הארץ והעכו"ם לכן הודיענו שלא יקבלו כזה אלא עדות כשרים כמו ש"כ. ועוד דעדות. ע"כ. ועוד סימן ת"ח כתב בשם ר"י דאשמועינן דאפילו בשור עכו"ם [א] שנגה לשל ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים: **והנשים בכלל.** כמו שכתבתי במשנה ז' פ"ק דקדושין דהשוה אשה לאיש וכו'. ועיין לקמן פ"ד מ"ז: **הניזק והמוזק בתשלומין.** כתב הר"ב כגון אם פתחה וכו'. ואע"ג דתנן לה דהא ומנא בתשלומין נזק. כ"מ משנה א' בשם מנזקי יוסף. מפרש בגמרא חדה בתם וחדא במועד וצריכא דאי אשמועינן תם משום דאיתיה לא איירי באיירי איהא לא. ולא קשיא דהא אשמועינן דמיני משום דקא משלם כולה אבל תם אימא לא צריכא. ולא קשיא דהא תרי זמיני תנן לה תשלומין נזק. ולמאי איצטרך תו הך דהכא. דתשלומין נזק דתנן ברישא. אינו מיותר כלל. אלא דתני מה הצי הדרישה שבהם. ולהכי נמי בגמרא לא פירש דהא אשמועינן נזק. ואין זה דמתניתין ב' ואין זה פירש. אלא כמעתיק ליה ברישא: **הבהמה אינה מועדת וכו'.** ומה שדעתי מן העליה כיון דמועד מתחלתו. נקט אינה מועדת. ולא תנא הבהמה תמה: **וא"א ששור וכו'.** בגמרא דריש פרקין (דף ב' ע"ב) נשיכה כיון דהיא הגואה להזיקה כשן. וחי תולדה דקשן. רביצה ובעיטת. כיון דאין הזיקה מצינ ברה"ר ונקט בעדות הניזקין לרוב מאורעיהם ולמיעוט מה שיעלה עליהם עדים כשרים לפי שההכחות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב הייתם במעמד עמי הארץ והעכו"ם לכן הודיענו שלא יקבלו כזה אלא עדות כשרים כמו ש"כ. ועוד דעדות. ע"כ. ועוד סימן ת"ח כתב בשם ר"י דאשמועינן דאפילו בשור עכו"ם [א] שנגה לשל ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים: **והנשים בכלל.** כמו שכתבתי במשנה ז' פ"ק דקדושין דהשוה אשה לאיש וכו'. ועיין לק

זניקין. הלכות נזקי ממון פ"ח פ"ט

תשמישו. ל"א אחר נוחל. ופירושו מ"ש רבינו ואפילו גמל האחר פי' ואפילו הוא מועד ועוד שאחר:

פ"ט א בהמה מעוברת שהזיקה גובה וכו'. מימלא דכח פרק הפרה (דף מ"ו.) ובבהמה תמה שהיא משלמת חצי נזק מגופה. ודין בילת המרגולת

כחצו קלת המפרשים דוקא דללא אגידה בה אכל אגידה בה גובה ממנה ואולי לזה כחצו רבינו ז"ל מוצלת ומפורשת ממנה:

ב מעוברת שנגחה וכו'. שם ופסק כחכמים וכן דעת ההלכות:

ג שור שנגח פרה מעוברת וכו'. גם זה כחכמים ודלא כסומכוס:

ד נגח פרה מעוברת וכו'. מימלא דכחצו שם. ומ"ש בריאה לומר שפחתה אף

היא בשמנה ופחותה נגפת מלמד נזק הולד כדן האמור בסמוך:

ה היתה הפרה לאחד וכו'. מוציא שם בגמ' בציאור:

ו שור שהיה רודף וכו'. משנה פ' המניח (דף ל"ה.) ואפילו המזיק אומר שמא

כדאיחא בגמ' ופרק הפרה (דף מ"ו.) כחכמים: **מען** הניזק ואמר ודאי אתה יודע וכו'. זו

לכופר בכל והתוצע טוען כרי ונתקנה אחר חכמי המשנה ועיקרה בשבועות (דף מ:):

אבל [אם היה] תם פטור. פשוט הוא: **היו**

דשנה כסף וכן למעלה באותו פרק מחלוקת אמוראין ופסק רבינו כרז פפא ורז הונא בריה דרב יהושע וכן דעת ההלכות:

יא מת המזיק קודם שישלם וכו'. דין המטלטלין שם מוסקס ודין הזניקיות מחלוקת אמוראים פרק הניזקין בגיטין (דף נ.) ופסק כ"ג דהלכתא כוותיה דרבינו וכו' כ"ג

דאמר הכי ודלא כרנא וכן פסקו ז"ל דיתומים אלו זין קטנים זין גדולים. אכל הרשע"א ז"ל כחצו נזק ר' יונה דלענין טוקין דוקא קטנים אכל גדולים מן העידים:

יב כבר תקנו הגאונים לגבות וכו'. בהלכות פ"ק:

יג אין הנוזק משתלמין וכו'. משנה שם פ"ק (דף י"ד): על פי עדים בני

מדין ובני בריה ומפורש בגמ'. ובהשגות א"א לא צא למעט אלא עדים פסולים וכו'. ופשוט

הוא שכונת רבינו כך הוא שהרי הוה אומן לשאר דיני ממונות שהולאת בעל דין זהם כמאה עדים מיהו דוקא נזק שלם שהוא חייב ע"פ

עצמו אכל חצי נזק קנס הוא ולא הודה נפטר וכבר נמצא דכדרי רבינו דין זה בציאור למעלה

בפ"ב:

יד שור שהיה רועה וכו'. כרייתא בשבועות העדות (דף ל"ד.) ובהמוכר פירות

(דף ל"ג.) פסק כמ"ק וכן דעת ההלכות פ' הפרה. ופי' גמל האחר שמשמש אחר כנגד

אחר ודרכו להרוג כל המסתכל בו בשעת

זו שומעין להם ואם העידו קטנים או נשים שאדם זה חבל את זה או העידו בשאר נזקין סומכין עליהן. אין הרבר בן. אלא אין מחייבים לעולם ממון על פי עדים עד שהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדיות ויעידו ויחייבו בית דין המזיק לשלם: יך שור שהיה רועה על גבי הנהר ונמצא שור הרוג בצדו. אף על פי שזה מנוגח וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד לישך. אין אומרים בידוע שזה נשכו וזה נגחו ואפילו גמל האחר בין הנמלים ונמצא [גמל] הרוג בצדו אין אומרים בידוע שזה הרגו עד שראוהו עדים כשרים:

פרק תשיעי

א בהמה מעוברת שהזיקה גובה חצי נזק ממנה ומולדה מפני שהוא מגופה. אבל תרנגולת שהזיקה אינו גובה מביצתה מפני שהביצה אינה מגופה אבל מובדלת ומפורשת ממנה: **ב מעוברת** שנגחה ונמצא ולדה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה או אחר שנגחה ילדה. משלם חצי נזק מן הפרה ואינו גובה מן הולד כלום עד שיביא ראיה שבשעה שנגחה היתה מעוברת שהמוציא מחבירו עליו להביא הראיה: **ג שור** שנגח פרה מעוברת ונמצא עוברת נופל בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה הפילה או מחמת נגיחה הפילה. משלם נזק הפרה ואינו משלם נזק הולד. שהמוציא מחבירו עליו [א] הראיה: **ד נגח פרה** מעוברת והפילה. אין שמין פחת פרה בפני עצמה ופחת הולד בפני עצמו. אלא שמין כמה היתה הפרה שזה כשהיתה מעוברת ובריאה וכמה היא שזה עכשיו היא והנפל שלה ומשלם הפחת או חציו אם היה תם: **ה היתה הפרה** לאחר והולד לאחר הרי פחת השומן שפחת גוף הפרה לבעל הפרה. ופחת הנפחת חולקין אותו בעל הפרה עם בעל הולד והנפל של בעל הולד: **ו שור** שהיה רודף אחר שור אחר והזיק. הניזק אומר שורך הזיק וזה אומר איני יודע שמא בסלע לקה המוציא מחבירו עליו הראיה. ואע"פ שהניזק אומר איני יודע בודאי וזה אומר איני יודע. מען הניזק ואמר ודאי אתה יודע ששורך הזיק הרי זה נשבע שבועת היסת שאינו יודע אם היה מועד. אבל אם היה תם פטור אף משבועת היסת שאפילו

א טוח"מ סי' ת"ח סמ"ג עשין ס"ו: ב טוח"מ שם סמ"ג ס"ג: ג טוח"מ סי' ט"ז סמ"ג ס"ג: ד טוח"מ סי' ט"ז: ה הודה

לחם משנה
בשם ר"י שאל להשמיענו אפילו שור של עכו"ם שנגח שור של ישראל אין דנין אותו אלא בעדים כשרים. עוד יש בגמרא דין של שור ישראל שנגח של עכו"ם ויש בו מחלוקת רבנן ור"מ ולא ידעתי למה לא הזכירו רבינו ז"ל:

מגדל עין
יב כבר תקנו הגאונים וכו'. עד כמו שכתבנו. זה מפורסם ור"י אלפס ז"ל כתב כן בהלכות גיטין פרק הניזקין וכמה מקומות ומה שיעיד לנכר הוא פטור דהלכות מלוה ולוה: **יג אין** הנוזקין משתלמין וכו'. עד לטלס: כתב הראב"ד ז"ל לא צא למעט אלא עדים פסולים וכו': ואני אומר מודה בקנס פטור ואין אדם משלם עליו רשע ואין אדם מת ע"פ עצמו אין מקומן כלן ודין מפורשין פ"ק דסנהדרין וגם ר"מ ז"ל פירשן כולן במקומן וכן משלומי הנוזקין בעדים בלירות מלאחי גם בשאר דברים כירושלמי דפ"ק דסנהדרין (דף י"ט:) גמלא ממני' דמיתתה בעללים כן מיתת השור כו' דגרסינן המס אגנטוס הגמון שאל לרבי"ז השור (מדוע) יסקל וגם בעליו יומת א"ל שוקף (של) לנקטוס כלים וכו' אמרו לו תלמידיו רבי למה דמים בקנה לנו מה את משיב אמר להם כתיב השור יסקל וגם בעליו יומת כתיב אף מיתת השור (מיתת) בעללים לנמית השור מה מיתת בעללים בדרשה וחקירה לרבי"ז ז"ל בפירושו בסנהדרין פרק ד' מיתת סוף גמלא ממני' דכח על זכור ועל בהמה כו' גבי הא דמסיק תלמודא דתם רחמנא עלה כו' ופירש"י ז"ל כתיבת בעללים כן מיתת השור בעדים והמלאה: **יד שור** שהיה רועה כו'. עד שזה נשכו וזה נגחו. כ"צ פרק המוכר פירות (דף ל"ג) ובשבועת העדות (דף ל"ד): **אפילו** גמל האחר כו'. עד סוף הפרק. בסנהדרין פ' אחר דיני ממונות (דף ל"ו): **פ"ט א** בהמה מעוברת וכו'. עד של בעל הולד. הכל פ' שור שנגח את הפרה (דף מ"ו): **ו** ח שור שהיה רודף

דיני עדות

סימן שנג

פעמים נמי אין עדים כשרים מצוין גבי חבלות נזיקין, קמ"ל רמב"ם דבעינן עדות ברורה, כך נראה לפרש דעת הרמב"ם⁵. ואע"ג דאשירי⁶ מפרש התם תרי טעמי אחרוני, אמאי צריך לפרש התנא (ב"ק יד, ב) גבי נזיקין טפי דעבדים ונכרים פסולים לעדות, מ"מ אית לן למימר דלא פליגי אטעמא דרמב"ם, דמר אמר טעמא ומר אמר טעמא כדכתב איהו גופא בפי הפרה (ב"ק מו, ב) אהני פרושים דפרשו הגאונים אהא דקאמרינן נזקקין לתובע תחילה.

והשתא כיון דשמעינן מן התנא דסברא לומר דכל היכי דהפסולים שכיחי טפי מן הכשרים יש להכשיר הפסולים, אע"ג דמסיק התנא דלא נשרינהו אית למימר הנ"מ גבי נזיקין, משום דאי הימניהו א"כ לא שביק חיי לכל בריה, דכל חשוד גולן ישכיר עבדים או נכרים או יפתה נשים או קטנים שיעידו לו שחבירו או בהמת חבירו הזיקו בק' מנה בכל יום. אבל לעולם נימא במילי אקראי כגון בגדי אלמנות או מקומות בבהכ"נ של נשים יש לנו לתפוס סברת התנא דיש להכשיר הפסולים, ולכך אין לאה צריכה לישבע כלל נגד העד שהרי יש לה עדות כנגדה. ואפילו אם היתה רחל מוחזקת במקומות ולא היה לה שום עד המסייע לה, היתה לאה מוציאה מידה בעדות שתי נשים כדפרישית.

אמנם אם היתה רחל מוחזקת וגם העד מסייע לה מקיימין המקומות בידה. ואע"ג דאית ללאה שתי נשים, מ"מ הוי כפלגא ופלגא. וראיה מפ' האשה שלום (יבמות קיז, ב) דמסיק כלישנא בתרא דר' נחמיה בעדות אשה שמת בעלה דשתי נשים ועד אחד פלגא ופלגא הוא. אע"ג דהתם נמי נשים נאמנות להעיד, מ"מ לא אזלינן בתר רוב דיעות, הואיל וע"א כשר מעיד כנגדם, ופוסק התם כלישנא בתרא. והכי מוכח מן הירושלמי כדאיתא התם, ונראה דהוא הדין נ"ד. ואין נראה לחלק דשאני התם דהנשים אינן כשרים מן הדין אלא משום דבעדות אשה הקילו כדמפרש התם טעמא, אבל בנ"ד דראוי הוא להאמין לנשים נימא דאזלינן בתר רוב דיעות אפי"ן נגד עד אחד כשר, דהא קמן שתי נשים מפקי' מן המוחזק על פיהן ברליכא עדות כנגדן, משא"כ בעד אחד. מ"מ י"ל דכיון דהעד כשר מעיד שהוא יודע בודאי שהני מקומות של רחל הן, ואנו נמי לא הכשרנו הנשים לנ"ד אלא משום דקצת אי אפשר בע"א, ולכך מקילין

שאלה: לאה ורחל חולקין בשביל מקומות בבהכ"נ של נשים, והביאה לאה שתי נשים שהמקומות שלה הן, ורחל הביאה איש א' מעיד שהמקומות שלה הן, אזה עדות עדיפא טפי רשתי נשים או של איש אחד.

תשובה: יראה דהאי דינא כחזקת המקומות תליא מילתא כמו שאבאר, אם מוחזקת לאה בהני מקומות ורחל אחית לאפוקי מינה אין לאה צריכה אפילו שבועה להכחיש העד של רחל. ואע"ג דרוב גאונים¹ פסקו דנשבעים שבועה דרבנן אפי' על הקרקעות, הכא הואיל ואית לה ללאה שתי נשים מעידות כדבריה פטורה. ואע"ג דבעלמא אין עדות אשה כלום, בנדון זה דאינהו רגילי למידק טפי מאנשים מהימנינן להו שפיר². וכן מצאתי הועתק מפסקי גדול³ דנאמנות הנשים להעיד לאלמנה אלו הבגדים לבשה בהן בחיי הבעל, משום דאין האנשים רגילין להסתכל בבגדי הנשים, והביא ראיה מהא דאמרי' ג' נאמנים על הבכור חיה לאלתר. הא קמן דבמילי דלא רגילי האנשים למידע מהימנינן לנשים, אפי' לאפוקי ממונא כי התם בבגדי אלמנה. ונראה דבמקומות בבהכ"נ של הנשים נמי אין האנשים רגילים לידע איזה מקומה של אשה זו ואיזו של זו.

ונראה להביא ראיה עלה דמהמנינן לנשים כה"ג, מהא דאמרינן בפ"ק דב"ק (טו, א) סיפא איצטריכא ליה בני חורין למעוטי עבדים בני ברית למעוטי נכרים שפסולים לעדות על הנזיקין. וקאמר התם וצריכא דאי אשמעינן עבדים משום דאין להם חיים, ואי אשמעינן נכרים משום דלא שייכי במצות. וכתב רמב"ם בס' נזיקין פ"ח וז"ל: אין הנזיקין משתלמת אלא בעדות ברורה, שלא תאמר הואיל ואין מצוין בארוות סוסים וברפתות הבקר אלא העבדים והרועים יהיו נאמנים אם יעידו שהבהמה זן הזיקה את זו, וכן אם יעידו קטנים או נשים שאדם זה חבל בזה או בשאר נזיקין נאמין להו עכ"ל. דנראים דבריו של רמב"ם שרוצה לתת טעם למה הוצרכו לגבי נזיקין להוציא עבדים ונכרים מכלל עדות טפי מכל התורה כולה, דמילתא דפשיטא היא דפסולין לעדות, ואהא יהיב טעמא דס"ד דנהימניהו משום דאין מצינן שם אלא הן. ועדיין ה"א דוקא הני משום דלית להו חיים או לאו בני מצות נינהו, אבל נשים וקטנים דאית בהו הני תרי נכשור להו, דהרבה

סי' שנג: 1. רי"ף שבעות רמז אלף שס"ד (כג, א מדפ"ה) וראה"ג בשער שבעות היסת ורמב"ם פ"ה מטו"נ ה"ג, ועי' הגמ"י שם אות ב' וחשו' מימוני משפטים סי' ע"א ומב"ב ד"ק סי' רל"ז ור"ב סי' קפ"א. 2. רמ"א (סי' ל"ה ס"ד) ועי' סמ"ע (סק"ל) וש"ך (סק"י) הביא ממהרש"ל דדוקא בדלא אחזיק ג' נשים, ועי' בחשו' נוב"י (תנינא חור"מ סי' נ"ח) ופנים מאירות (ח"ב סו"ס ק"פ) והור"ד בפת"ש (שם סק"ט"י). 3. אגודה קדושין סו"ס ד'. 4. נזקי ממון – הלכ' י"ג. 5. עי' תומים (שם סק"ט) וחשו' שב יעקב (אבהע"ז סי' ג'). 6. ב"ק פ"א סי' י"ט.

שמו

הרשן

סימן דשן

תרומת

אין דבריה בטלים על פי העד אחד ועל פי שתי נשים דבריה בטלים, אלמא אשכחן נמי דעדיפא אפ"ה הוי פלגא ופלגא.

בעדות זו ולא מטעם דמהני טפי. אם כן דמיא לעדות אשה והוי פלגא ופלגא כי התם, דהתם נמי אי אתא אשה אחת ואמרה מת ואתא עד כשר ואמר לא מת,

סימן דשן

פח"ה⁴. הא קמן דכל היכא דאיך ההנייה מזומנת לו עכשיו אלא שיש לבטוח על העתיד לבא בספק לא תפסלו⁵. ובנ"ד נמי אינו אלא ספק העתיד, שאפי' אם זכה ראובן עדיין ספק הוא אם יתן לו כלום, או שמא ירצה לתת לו דבר מועט שלא יקבל ממנו, שהרי בדעתו תולה אין לפסלו⁶.

ומה שכתב הרמב"ם שאם יש לעד צד הנייה בעולם אפי' בדרך רחוקה ונפלאה, אפשר ר"ל נמי שאותו צד הוא מזומן עכשיו לבא ובלי ספק, ובדרך רחוקה היינו כהני מילי דפי' ח"ה, כגון שמעיד שקרקע זו של ראובן היה כדי שיבא שמעון מלוה דראובן ויגבה אותה ויבא לוי מלוה דשמעון ויחזור ויגבה אותו משמעון, והעד הזה שמעיד הוא ערב של לוי ליהודה ואין ללוי מה לפרוע והיה יהודה תובע מן הערב, וזו היא הנייה מזומנת בדרך רחוקה. אבל לעולם בשביל הנייה תלויה על הספק לעתיד לא מפסלי. גם אין לפוסלו מפני שהוא טוען ואנטלר של ראובן, דכתב במרדכי פ' זה בורר⁷ בשם ריב"א דאפטרופא שמינוהו לטעון בפני ב"ד וידע עדות באותו ענין כשר להעיד. ונראה בנ"ד שיש לדון על דרך כמו שכתב הרמב"ם שהדברים תלויים בעוצם בינות הדיין, ואם נראה לדיינים שאם יזכה ראובן קרוב הדבר שיתן ללוי דבר חשוב לדעתו אז יש לפסול את לוי דחשיב הנייה מזומנת כה"ג. אבל אם יש ספק הראוי להסתפק בראובן, אם יתן ללוי לפי רצונו ודעתו אין נראה לפסלו.

שאלה: ראובן ושמעון דנין יחד עבור ירושה אחת, בא ראובן אל לוי לבקשו שהיא מוען שלו, ונתרצה לוי ואמר לראובן אין רצוני לקצוץ לי שום שבר ממך אם תזכה יעמוד כך אם תרצה לתת לי איזה דבר תן. ועי"פ הדברים האלה התחיל לוי לטעון עם שמעון ונפל חילוק א' כיניהם שבו היה תלוי זכות וחובה, וכא לוי להעיד זכות באותו חילוק ושמעון מיחה בו להעיד כאמרו שהוא נוגע בעדות מכח הדברים דלעיל, דינא היכי הוא כשר הוא להעיד או לאו.

תשובה: יראה לכאורה דפסול הוא להעיד, דהכי כתב רמב"ם בהלכות עדות¹ וד"ל: ודברים האלו אינם תלויין אלא בדעת הדיינים ועוצם כוונתו שייבין בעיקר המשפט וידע דבר הגורם לדבר אחר ויעמיק לראות אם ימצא שיש לזה העד צד הניה בעולם בעדות זו אפילו בדרך רחוקה ונפלאה הרי זה לא יעיד, עכ"ל. מלשון זה משמע שיש לפסול את לוי להעיד, שהרי לפנינו צד הנייה שאינו בדרך רחוקה ונפלאה, שאפשר לבא ללוי אם יזכה ראובן בדין זה. אמנם פ' חזקת הבתים (ב"ב מה, א) לא משמע הכי, דפריך התם אי דליח ליה ארעא מאי נ"מ. פירוש ואמאי חשיב נוגע בעדות, ומקשים עלה התוס'² נימא דנ"מ דאם יתעשר יפטר, ומתריצין דשמא בשביל כך אין לפסלו כיון דהשתא לא מריח מידו. ובא"י גדול³ כתב האי שינויא בשם רשב"ם וריב"א בפשיטות, ולא בלשון שמא, וה"נ מייתי כהגה"ה באשירי מא"י

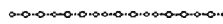
תם ונשלם

סי' דשן: 1. פט"ז ה"ד. 2. ד"ה מאי. 3. לפנינו נחסר מכתה"י. 4. ב"ב פ"ג סי' מ"ב. 5. סמ"ע (סי' קכ"ג סק"ז) ועי' ש"ך (שם סקכ"ד משי"כ ע"ד ועי' מהרש"ם (ח"ג סי' כ"ב). 6. ב"י (סי' קכ"ג) דחה ד' רבינו, ועש"ך (סקכ"ב) משי"כ בזה, ובאמת הרימוי צע"ר. 7. סנהדרין סי' תרצ"ו.

ים של שלמה ו פרק ראשון – ארבעה אבות

נה

של ישראל דאין מוציאין מן הגוי אלא בעדים כשרים. כך פי' הרא"ש⁵⁵⁹, וצריך פי' לפירושו דלאו דעתו דמשום הכי יהיו גוים כשרים גבי גוים משום דאיהו גוי כמותו, [ד]אם בן למה הוצרך התנא לאשמועינן שנשים פסולים לגבי נשים⁵⁶⁰, אלא דלא תימא מאחר שבדינים היה ראוי להפיק ממון על ידי עדות זו גם כן בדינינו כך בפרט לעניין נזקין. וא"ל⁵⁶¹ מהאי דתניא פרק הגוזל בתרא⁵⁶² דתניא ישראל וגוי שבאו לדון אם אהה יכול לזכותו בדין זכהו (ואומר) [ואומר] לו כך דינינו, כדיני האומות העולם זכהו ואומר לו כך הוא דינכם, ואפי' ר' עקיבא מודה בזה רק שחולק שאין באין עליו בעקיפין, פי' בעלילות, מפני חילול השם, אם כן לפי זה ראוי שיועילו עדות גוים ולומר לו כך דינכם⁵⁶³. הלא⁵⁶⁴ הברייתא אינה מדברת אלא בהפקעת הלואה שאז הוא שרי וא"כ יכול הדיין גם כן לפוטרו, אבל להוציא ממנו ממון שלא בדין הוי כגזל וגזל גוי אסור⁵⁶⁵, כמו שאוכיח שם סי' ק' מהא דא"ר ביבי בר רב גידל אמר ר' שמעון חסידא גזל (בגוי) [הגוי] אסור דאמר קרא ואכלת את העמים אשר ה' אלהיך נתן לך בזמן שהן מסורים בידך ולא בזמן שאינם מסורים בידך⁵⁶⁶, ואין הפירוש בזמן שהן כבושין תחת ידך, דהא ר' עקיבא דורש לעיל דאסור גזל גוי אפילו בכבוש תחת ידך דקרא איירי בכבוש תחת ידך, ואפי' אסור לגזול, וכן בפ' דו"ה סי' ח' גבי שור של גוי שנגח לשור של ישראל כו' שכותבין התוס'⁵⁶⁸ למ"ג גזל הגוי אסור ניחא כו', והתם איירי בכבוש תחת ידך,

שור של ישראל משלם ג"ש אף דישראל לגבי ישראל א"ת רק תצי נזק, ואפי' לפי דברי הראב"ד חייב בכה"ג משום כך דינכם. אך כתב דאפ"ל בד' הראב"ד לפי שיטת הישי"ש דלמ"ד פ"ג ממזונא וסתם שורים לאו בחזקת שימור קיימי ורתמנא חס עלה, וכיון דבדיניהם חייב וגם מצד דינו ה' חייב לולא מה שחסה התורה, וסברא דרחמנא חס עלי' ל"ש אלא לגבי ישראל אבל לא לגבי עכ"רם מש"ה חייב ג"ש. ובנחל יצחק הג"ל כתב דיש לתלות הך נידון אי אמרי' כך דינכם להוציא או רק להתחזק בפלוגתת הרמב"ם (מלכים פ"ט הי"ד) והרמב"ן (בראשית לד"ג, הובא בכס"מ שם) בהא דבני נח נצטוו על הדינין, דלהרמב"ם הפירוש להושיב דינינים שידונו ע"פ חוקי הנימוסות וא"כ מסתבר דאפילו להוציא אמרי' כך דינכם, אבל להרמב"ן דנצטוו לדון ע"פ דיני ישראל א"כ היכא דע"פ ד"ת פטור אין בנו כח להוציא ממנו. וע"ש עוד. וכ"כ מהרש"ם ח"ד סי' פו. ומדברי הרשב"א בשו"ת המיוחסות סי' רכה, הביאו אחרונים ראייה דס"ל דאף להוציא אמרי' כך דינכם, וע"י מהרש"ם ח"ד סי' פו. וכן הוכיחו נחל יצחק ומהרש"ם הג"ל מדברי תוס' והרא"ש סופ"ק דגיטין (דף יג ע"ב ד"ה במעמ"ש) שכתבו "ועוד דבדיניהם דיינינן ליה שאמרין לו לעובר כוכבים כך דינכם כדאמרי' בהגוזל בתרא", מוכח דגם להוציא אמרי' כך דינכם, וע"י שערי יצחק (פלקסר) גיטין סי' כה שיישב עפ"י דאחיעזר הג"ל. וע"י מרומי שדה ב"ק ק"ג דנקט בדעת הרמב"ם דאפילו להוציא אמרי' כך דינכם וכתב שם דזה תלוי בשו"ט בסוגיא שם ולמסקנת הסוגיא שרי בכל גוונא. וכן נקט בדעת הרמב"ם באבן האזל הל' נזקי ממון פ"ח הי"ג אות ב ד"ה אבל נראה. וכן נקט בפשיטות החזו"א ב"ק סי' י אות ד. וכ"כ האבני מילואים בשו"ת סי' כד דבמקום דעכ"רם דנים עפ"י ע"א, וישראל תבע לעכ"רם והביא ע"א כדבריו מחייבים את העכ"רם לשלם מדין כך הוא דינכם. וע"י אבני נזר חו"מ סי' נה. 566. דף ק"ג, ב. 567. ע"י קידושין טז, א ובתוס' שם ד"ה בעובר. וע"י המקנה קו"א להל' קידושין סי' כה סעי' א בהג"ה. 568. דף לת, א ד"ה עמד.

559. סי' יט. 560. כתב התומים (סי' לה ס"ק ט): עיין בישי"ש דמשמע דמפרש הא דקתני והנשים בכלל הנזק, היינו למעט עדות נשים לנשים, ע"ש, ולא ידעתי מני"ל זה. 561. - ואין לומר. 562. דף ק"ג, א. 563. כתב הנחל יצחק סי' צא סעי' א דלפמ"ש הרמב"ם (נז"מ פ"ח ה"ה) שאין הגוים מחייבין את האדם על בהמתו שהזיקה, [וע"ש במגדל עוז דמקורו מירושלמי פ"ד ה"ג, אך הראב"ד שם פליג, וראה בהערה להלן], ל"ק קושיית רבינו. אך האבן האזל (נז"מ שם הי"ג אות ב) כתב דנהי דעכ"רם אין מחייבין בהמתו שהזיקה, ומה ששור של נכרי שנגח שור של ישראל חייב הוא מד"ת, מ"מ לגבי להאמין עדים גוים זהו ענין אחר ולגבי זה אפשר להאמינם מדין כך דינכם. וע"ש שהאריך. 564. מכאן מתחיל התירוץ, והוא כמו: דהא הברייתא וכו'. 565. שיטת רבינו דדינא ד"כך דינכם" נאמר רווקא להחזיק, דהוי הפקעת הלוואתו, ולא להוציא ממון דזה הוי גזילתו ואסור, ושנה משנתו לקמן פ"י סי' יח. ובאחיעזר ח"ג סי' לו (אות ה-ו) כתב לתלות ד"ז בפלוגתא בין הרמב"ם לראב"ד, דהנה לקמן לו איתא דשור של ישראל שנגח לשור של נכרי פטור, וכתב הרמב"ם (נזקי ממון פ"ח ה"ה) הטעם משום שאין הגוים מחייבין את האדם על בהמתו שהזיקה, וכתב המג"ע דהכי איתא בירושלמי 'דבי אבהו בשם ר"וח אמר כדנייהם', אך הראב"ד שם השיג על הרמב"ם, וכפ"י מפרש להירושלמי אאיך בבא דשור של נכרי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם ג"ש, וע"ז איתא בירושלמי דטעמא משום כדנייהם (וכ"ה במהרש"א שם להדיא דשור של נכרי שנגח שור של ישראל חייב ג"ש משום כדנייהם), נמצא דלהראב"ד מוציאין ממון משום כדנייהם, אך להרמב"ם ליכא ראייה. וכ"כ נחל יצחק סי' צא סעי' א. ובאחיעזר שם צידד עוד ד"ל דגם לר' רבינו דוקא בגוונא שבאים לגורעו מישאל לגבי ישראל דפטור בכה"ג כמו בע"א דא"י להוציא ממון, משא"כ היכא דישראל לגבי ישראל חייב כמו בשומרים נהי דלגבי נכרי פטור, מ"מ נכרי לגבי ישראל בזה אמרין כדנייהם דיינינן להו כמו שהוא ישראל לגבי ישראל, אבל אין זה מספיק דהא שור של נכרי שנגח

ים של שלמה ו פרק ראשון – ארבעה אבות

אלא נראה דהכי פ' בזמן שהן מסורים בידך כלומר שצוה הקב"ה להלחם בהם, או אפילו מלחמת רשות הקב"ה נתן לך רשות להלחם עם אויביכם מסביב⁵⁶⁹, אבל מי שהוא כבוש תחת ידך ואינו מו' אומות גזילו אסור.

וכתב הרמב"ם⁵⁷⁰ וכן הסמ"ג⁵⁷¹ וכן המו"ר⁵⁷² אחריו, שגניבה וגזילה שוין בין ישראל לגוי, וכל הגונב מגוי עובר בלאו כאלו גונב מישראל. ודבר תימה הוא בעיני כי התורה בכללה ובפרטה לישראל ניתנה, ולכאורה נראה מהאי⁵⁷³ סוגיא דהורש גזל הגוי מקראי לאיסור אינו אלא אסמכתא בעלמא הוא, ואף את"ל דדרשה נמורה היא מ"מ אינה אלא לאיסורא אבל אינו בכלל לאו דלא תגזל וכן לא תגנוב. וכן פירש רש"י להדיא בפ"ד מיתות⁵⁷⁴ דלא תעשוק את רעך כתיב ולא גוי, ומדרבנן הוא דאיכא למ"ד דאסר משום חילול השם, עכ"ל, ולא נ"ל כלל, דגזל הגוי אסור אפילו בלא חילול השם, אלא נ"ל משום שירחיק עצמו מן הכיעור ודומה לו ויאכל וישתה את שלו ולא ירגיל עצמו בגניבה וגזילה, והארכתיו שם סי' ק' 575.

לדון באין עליו בעקיפין דברי ר"י, רע"ק אומר אין באין מפני קידוש השם, טעמא דאיכא קידוש השם הא ליכא קידוש השם באין וכו', כאן בגזילה כאן בהפקעת הלואה, הרי מפורש דלרע"ק דאורייתא אסור. (ד) במאי דהקשה רבינו על הסוברים דגזל הגוי אסור מה"ת הא התורה בכללה ובפרטה לישראל ניתנה. ע"י חכם צבי סי' כו שכתב (בתשובה למחותנו בעל פנים מאירות): ולי דברי מהרש"ל תמוהין מאוד ומה ענין ההתורה לישראל ניתנה ולא לנכרים שהביא מהרש"ל, ומה זו קושיא להרמב"ם, אטו משום לתא דידהו הוא, וכי הרמב"ם סבור שהנכרי נצטווה שלא ינח לישראל לגזלו או לגנוב ממנו והלא אנהנו נצטוינו שלא לעשות מעשים מכוערים, וכו', וכבר מצינו שני לאוין מפורשים בגוים וכו', ואף בכע"ת בלתי מדברים נצטוינו על צערם מדאורייתא למ"ד וכו', ואף בצמחים נצטוינו לא תשחית את עצה וכל זה אינו בעבור הפעול אלא בעבורינו אנתנו הפועלים לקנות בנפשנו דעות אמיתיות ומדות טובות וישרות לזכותנו לטוב לנו, וז"ב מאוד. ולטעמיה דמהרש"ל חיקשי לנפשיה הא איהו גופיה ס"ל דאפשר דהנהו דרשות דואכלת את כל העמים בזמן שהם מסורים בידך וכן וחשב עם קונהו שלא ימשכנו ויצא דרשות גמורות ניהו, וכן הוא האמת לדעתו, ותקשי למהרש"ל והאיך נצטוינו במצות עשה שלא לגזול דמה לי מ"ע או ל"ת, דכשם שהאזהרות והמניעות שבתורה אינן אלא לישראל ולא לאומות כך החיובים והעשין אינן אלא לנו ואדרבא החיובים יותר נראה שאינן אלא לישראל כי כן לא מצינו במצות בני נח אלא אזהרות ומניעות, לבד מאברהם שיצא מהם באהבת ה' יתברך אותו ציוהו במצות המילה, אלא עכ"ת אין זה ענין לזה שהאומות לא נצטוו להיות פועלים ועושים מצות התורה אבל אנתנו נצטוינו עליהם בהרבה מצות, ואף מ"ד גזל הנכרי מותר נמי הו' תיובתיה דמהרש"ל דהא איצטרך לדידיה רעך למישרי גזל הנכרי ואי כסברת מהרש"ל דלא ניתנה תורה אלא לישראל וכו' רעך למה לי הא ממילא ידעינן ליה אלא וודאי אין זו סברא ודו"ק. ובפנים מאירות (ח"א סי' כז) השיב להחכ"צ: לפענ"ד אין כאן קושיא, דבדודאי מודה מהרש"ל שיש מצות שנצטוינו על הגוים וזה הוא מגזי"כ וכן ואכלת כל העמים נמי מגזי"כ לעבור בעשה בגזל גוי, ותמיהת מהרש"ל על הרמב"ם שכתב שעובר בלאו שיענש ישראל בעונש לאו בשביל גוי, זה לא מצינו בסתם, כי התורה בכללה ובפרטה לישראל נאמרה ולא לגוים שיענשו ישראל עליהם בסתם אם לא היכא דגלי קרא

569. כתב המקנה הנ"ל: נראה דמ"ש היש"ש דמירי בשעת מלחמה א"א לומר דמירי בשעת מלחמה ממש, דא"כ פשיטא, השתא גופא שרי ממונא מיבעיא, כדאי' בסנהדרין דף ע"ד גבי רודף, אלא דעיקר הוא אף לאחר המלחמה שכבר כבשו דאז גופו להריגה אסור אפ"ה גזילה מותר מן התורה. 570. ה"ל גניבה פ"א ה"א וה"ל גזילה פ"א ה"ב. 571. לאוין קנה, לאוין קנו-ז. 572. סי שמח וסי' שנט. 573. נדצ"ל: דהאי. 574. סנהדרין דף נו, א ד"ה ישראל בכתי. 575. א) במאי דנקט רבינו דדעת הרמב"ם (והסמ"ג והטור) דגזל הגוי אסור מה"ת, זהו שלא דכברי הכס"מ ריש ה"ל גזילה שכתב דייק הרמב"ם לכתוב "ואסור לגזלו או לעשוק" ולא כתב שעובר עליו בל"ת לומר שאין איסור זה מה"ת. וכתב הש"ך סי' שנט ס"ק ב דמדברי הרמב"ם ריש הלכות גניבה משמע כרבינו ולא כהכס"מ. ובב"ש סי' כח ס"ק ה מבואר דגם הכס"מ אין כוונתו אלא לענין עושק, אבל גזילה אסור מה"ת. ועי' שער אפרים סי' ב דהאריך דדעת הרמב"ם וטור דאינו אלא איסור דרבנן. ועי' ג"כ ישועות יעקב אה"ע סי' כח פ"י הארוך ס"ק ג שכתב שודאי גם להרמב"ם אין בו איסור דלא תגזל, ואינו אלא איסור עשה דואכלת. (ב) במאי דנקט רבינו דדעת רש"י בסנהדרין דגזל הגוי אינו אלא איסור דרבנן, עי' כפות תמרים (סוכה ל, א) שכתב: לע"ד יראה דאין כונת דברי רש"י כמו שהבין רש"י ז"ל, דלעולם רש"י ס"ל דגזל הגוי אסור מן התורה, והברייתא דאמרה וישראל בגוי מותר לא קאי אעיקר גזל אלא אסיפא דברייתא דקתני וכן בכיוצא בהם ופירשו בגמרא דכיוצא בגזל מאי היא כובש שכר שכיר ועל זה הוא דתני וישראל בגוי מותר ולכן פרש"י דטעמא דישראל בגוי מותר בכובש שכר שכיר משום דכתיב לא תעשוק את רעך ומדרבנן איכא מ"ד בעושק משום חילול ה' אבל בגזל הגוי איסורו מן התורה אפי' דליכא חילול ה' וזה ברור לע"ד. וכי"כ השעה"מ ריש הלכות גזילה. ועי' שער אפרים וישועות יעקב הנ"ל. ועי' שו"ת חוט המשולש להגרי"ח מוואלוין סי' יד וסי' יז. (ג) בעיקר הדבר דנקט רבינו דגזל הגוי אינו אלא איסור דרבנן, וקראי אסמכתא, תמה עליו בחי' רעק"א הו"מ סי' שנט, דהא אמרי' בבכורות דף יג ע"ב הניחא למ"ד גזל נכרי אסור וכו', וכן בבב"מ דף פז גבי כרם רעך הניחא למ"ד גזל נכרי, הרי מדמצרכינן קרא באונאה ובכרם מוכת דמ"ד גזל נכרי אסור היינו מדאורייתא, וצ"ע. וכן תמה שעה"מ הנ"ל. עוד תמה הגרעק"א מהא דאיתא לקמן קיג ישראל ונכרי שבאו

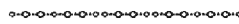
ים של שלמה ו פרק ראשון – ארבעה אבות

וגם רש"י⁵⁷⁶ פירש הברייתא שמדברת לפמור הישראל מן הגוי, והיינו כמו שכתבתי⁵⁷⁷. ומ"מ אם הדיין בעצמו יודע שהגוי חייב רק שאין הדיין נעשה עד אז יכול להצדיקו אפילו בעדות גוים כדנייה, אף שבכה"ג גבי ישראל אסור משום דבר שקר תרחק.

והנכון בעיני פי' הרמב"ם⁵⁷⁸ שפי' להכי איצטרך התנא למעוטי הנחי עדות כדי שלא יעלה על הדעת להקל בעדות הנזקין לרוב מאורעיהם ולמעוט מה שיזדמן שיהיה עליהם עדות כשרים, לפי שהם באות⁵⁷⁹ בין הנשים ובין הבהמות, גם כן רוב היותם במעמד עמי הארץ עבדים וגוים לכן הודיענו התנא בזה שלא יקבלו אלא עדים כשרים, ע"כ. ומסתמא למהרא"י לא היה לו פי' המשניות של הרמב"ם, כי הוכרח לדקדק בספר תרומת הדשן סי' שנ"ג מדברי רמב"ם פרק ה' דנוקין⁵⁸⁰ שכך דעתו לפרש המשנה, ולא היה צריך לדיוק כי בפירוש המשנה איתא בהדיא כדעיל.

וכתב עוד מהרא"י: אע"ג דאשריי מפרש שם מעמא אחרני כדלעיל כו, מי"מ לא פליגי אהדדי וכו' אמת ואליבא דהלכתא, כמו שפירש הרא"ש גופא בפ' הפרה⁵⁸¹ גבי נזקקין לתובע תחילה. וכתב עוד: והשתא שמעינן היכא דהפסולים שכיחי יותר מן הכשרים שיש להאמין להם, אע"ג דמסיק התנא דלא לאכשרינהו, ה"מ גבי נזקין דאי נהימנהו אי"ב לא שבקת חיי לכל בריה דכל חשוד גולן ישכיר עבדים או גוים או יפתה נשים וקפנים שיעידו שחבירו או בהמת חבירו הזיקו במאה מנה בכל יום, אבל במילי אקראי כגון מקומות בית הכנסת [של נשים] או כגון בגדי אלמנה יש לנו לתפוש סברת התנא להכשיר נשים אף שפסולים, והביא ראייה מחיה דנאמנת על הבכור לאלתר⁵⁸².

והנה מהרי"ק כתב בס' (קוף) [קע"ט] שנמצא בתשובה בתקנות קדמוניות דרבינו תם שאפילו אשה יהודה או קרוב נאמנים להעיד שראו שהכהו כו, וכן קטן נאמן, לפי שאין פנאי להזמין כשרים פתאום לזה. ועוד מצאתי בשם רבינו תם וז"ל, אשה וקרוב נאמנים על זה, וכן בכל דבר קטנות שאין עדים

ותמה שם הח"מ ס"ק ג והש"ך בתר"מ סי' שמח ס"ק ב דהא דעת הרמב"ם וכוותיה פסק בשו"ע סי' שמח דגול הגוי אסור מה"ת. ועי' נתיבות סי' שמח [ובקהלת יעקב באה"ע שם] דכתב דמ"מ מצות עשה דהשיב ליכא בגוי וא"כ זכה בו הגולן. ובבית שמואל סי' כח ס"ק ה הירץ דלוקח מהגולן שגול מגוי אינו אלא דרבנן, ועי' ישועות יעקב שם. 576. דף קיג, א ד"ה באין עליו בעקיפין. 577. ז"ל רבינו להלן פ"י סי' יח: ואם לאו באין על הגוי בעקיפין, פי' רש"י בעלילות באין עליו עד שפוטרין את ישראל, עכ"ל, ויפה פירש, דאיירי דוקא בגוי שתבע את ישראל לדין ואם כן ליכא אלא הפקעת הלוואה דשרי, דאי להיפך הוי גזל הגוי ואסור כדאיתא במסקנא. 578. פירוש המשניות כאן. 579. לפנינו: שהכאות. וכ"ה בתרגומים חדשים. 580. נזק ממון פ"ח הוי"ג. ז"ל: אין הנוקין משתלמין ואין חייבין בכופר ואין הבהמה נהרגת אלא בראיה ברורה ובעדים הכשרים להעיד, שלא תאמר הואיל ואין מצוין באוריות הסוסים וברפת הבקר וגדרות הצאן אלא העבדים והרועים וכיוצא בהן אם העידו שבהמה זו היא שהזיקה את זו שומעין להן או אם העידו קטנים או נשים שאדם זה חבל את זה או העידו בשאר נזקין סומכין עליהן, אין הדבר כן, אלא לעולם אין מחייבין ממון על פי עדים עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדיות ויעידו בבית דין ויחייבו בית דין המזיק לשלם. 581. פ"ה סי' א. 582. קידושין דף עג, ב.

בהדיא. גם מה שכתב מר ז"ל, ואף למ"ד גזל גוי מותר נמי הוי תיובתא כו, ואי כסברת מהרש"ל רעיק למה לי הא ממילא ידעינן, עכ"ל, ולפענ"ד אין כאן אפילו ריח קושיא דהא כתבו התוספות בפ' הגזול דף ק"ג ע"ב ד"ה שלא ימשכנו דלהני תנאי דסברי גזל גוי מותר מוקמי להאי קרא לדרשא אתרייתא א"כ איצטרך רעיק שלא נימא שיש עכ"פ איסור עשה בגזל גוי מקרא דוחשב או מקרא דואכלת וקמ"ל שהוא היתר גמור, וכן מצאתי שחירצו התוספות תירוץ זה ריש איזהו נשך ד"ה לעבור עליו בשני לאוין והקשו היכי ס"ד לאסור גזל גוי הא גזל בישראל גופיה לא ידענא אלא מריבית ואונאה, וריבית ואונאה שרי בגוי, וחירצו דה"א לאסור גזל גוי מקרא דואכלת עכ"ל, א"ה למהרש"ל נמי אין כאן קושיא, וזה פשוט וברור. ובפני יהושע ב"מ דף סא, א כתב: ראיתי להחכם מהר"ץ אשכנזי שהאריך לסתור דברי מהרש"ל וכתב שכמה מקומות מצינו שנצטוו ישראל על הנכרי כגון יפת תואר וכיוצא, ע"ש באריכות. ולענ"ד דברי מהרש"ל שרירין וקיימין דודאי מצינו כמה דברים שנצטוינו נגד הנכרי והיינו היכא שפרט הכתוב בהדיא דאיירי בנכרי, אבל מהרש"ל ז"ל לא קאמר אלא דסתמי המצות והלאוין שבתורה לישראל בישראל נאמרו ולא על ישראל בנכרי וא"כ לא שייך לומר דלשון סתם לא תגזול איירי בנכרי. וע"ע שו"ת תשואת חן סי' מד. (ה) כתב הרמ"א באה"ע סי' כח סעי' א 'קדשה בגזל או בגניבת גוי הוי מקודשת דהא אינה צריכה להחזיר אלא מכת קידוש השם (מהר"י וי"ל סי' קלח),

ים של שלמה ו פרק ראשון – ארבעה אבות

רגילים להיות בדבר מזומנים, וכן למוסר באומד נאמנים עליו לפי שכשהלשין לא היו שם עדים. עוד נמצא בתשובת שאלה סביב המדרכי פי החובל, נשאל נשאלנו על דבר ריבות ומחלוקת וחרופים אם הנשים והקרובים יכולים להעיד, ודאי הוא דנאמנים אפילו בדבר שיש בו ממון, דאמרינן התם החיה נאמנת לומר בכור הוא אפילו יש בו הוצאת ממון הי סלעים לכהן כו', הרי לך עדים נאמנים דבכהאי גוונא נאמנים הנשים כו', לכן ראוי להענישו על מסירתו כו', כל זה מדברי מהרי"ק.

והנה מה שכתב הרי לך עדים נאמנים כו', אדרבא אמינא שעדים נאמנים במתניתין רבינו הקדוש וסיעתו שפדרו לפנינו להיפק, וכן הרמב"ם ומהרא"י, גם יכול להנות שדברי ר"ת תקנה הוא ובזמנו ולדורו עשאו למגדר מילתא ולא נתפשטה תקנה זאת, שהרי קמאי בעלי התוס' ובתראי הרא"ש והטור שום אחד לא הזכירו. ואדרבא כתב הטור בשם הרא"ש בתשובה 583 [חו"מ] סי' צ' 584, שאפילו היכא שיש עדים על המסירה, ומקצת ההפסד יכול לברר על פי עדות והשאר בהוכחות, אוי לא מחייבנא ליה למוסר אלא במה שמכרר הנמסר עליו בעדים אבל לא בהוכחה, ולא כמו שכתוב בתקנתו דדינן אותו באומר, וכן כתב מהר"ם בפרק הגול בתרא סי' כ"ה 585 שצריך ראייה ברורה, ועוד אכתוב לקמן בשם מהר"ם דאפילו עד כשר וגם גוים מעידים עליו שמסרו נשבע כנגד העד ופטור. וגם כן לא דמי לחיה כלל כאשר אפרש.

והנה ראיתי בתשובת רבי פנחס מעיל צדק 586 שכתב בשם הקדמונים שתקנו שאשה יחידה או קרוב יחיד וכן קמן נאמן לומר שראה שהכהו שאין פנאי להזמין עדים כשרים, וראייה מפרק החובל 587 דההוא גברא דתקע להבריה ואמר רב יהודא הא הזינא זיל שלי, ולא אמר חזינן, ומדיחיד נאמן היה קרוב או אשה כו' 588. ודבריו לא נראין בעיני כלל, דאפילו את"ל תקנה הוא מגאונים, בימי התלמוד לא מצינו רמו לון, בפרט מאחר שנאמר להדיא במתניתין על פי עדים כו' למעט, ואם היה בימי התלמוד תקנה כנגד המשנה או אפשר שלא כתבוה מאחר שרב יהודא קדמון היה. ועוד דליכא ראייה מהתם כלל כי בודאי רב יהודא לא היה ביחודי שלא היה שום תלמיד וצורב אצלו, ובודאי היה אחד עמו, והא דקאמר חזינא דרך הלשון הוא שאמר לאותו חובל שהיה רוצה לכפור הדבר וא"ל איך הוכל לכפור ולהעיד כנגדו הא קא חזינא. ועוד איפכא נדקדק שבסוגיא אומר אחר כך כגון שראו בלילה כו', משמע שאחר עמו היה 589. ועוד משום הכי אמר חזינא לפי שהוא היה מצטרף עם אחר ולאשמועי' דעד נעשה דיין היכא שראו בלילה 590 כדמתרין תלמודא, ואם היה אומר חזינא ה"א שזולתו היו עדים בדבר, אבל לעולם הוא לא חזא לבד אלא אחר היה עמו וכמו שאמרינן אין עד נעשה דיין שלא איירי ביחודי אלא במצטרף אחר עמו ה"ג הכא.

ואני גם כן מצאתי בתשובת קדמוניות שכתב גבי מוסר שהוא חשוד נאמנים קרוב ואשה, וכתב שהוא מתקנת הגאונים, וכבר אני כתבתי דתקנה זו לא נתפשטה.

ומכל מקום שני אנשים שבאו לפני בית דין והכאה היתה ביניהם רק שזה אמר אתה הפושע ומתחיל והשני אומר להיפק, וכן לענין חירופים וגידופים שאחד אמר אתה התחלת להוציא דופי וש"ר עלי ודברת כך וכך, והשני (טוען) [טוען] התחלת גרמה שדברת לי אלף גידופים כנגדם מקודם, או אמרינן מאחר שהוא במקום שרגילין להיות הפסולים נאמנים, אפילו אשה וקמן שיש לו דעת אף שלא הגיע לכלל י"ג, דומיא דחיה

(ובמהדו' מכוון י"ם הוא בסי' אלף יט), ובשו"ת מהר"ם מינין סי' קב. 589. כתב בכנסת יחזקאל סי' פג: מה שמקשה מהרש"ל מדקאמר שראו בלילה ש"מ שנים היו, במת"כ זה קאי על והתני סנהדרין וכו', שראו סנהדרין בלילה. 590. כתב בכנסת יחזקאל הנ"ל: ג"ל תיבת 'בלילה' ט"ס, וצ"ל 'ביום', כו"ש. [אך ראה בהערה הקודמת דמהרש"ל מפרש שראו בלילה אר"י נשיאה].

583. כלל יז סי' ה. 584. סעי' טו. 585. בישי"ש שם. 586. כפה"ג הוא אביו של ר' מנחם מ"ץ (מעיל צדק) שנוכר להלן בסיומן זה, הנקרא ג"כ רבי מנחם ממירזבורק. [ותשו' מר' פנחס הביא רבינו ג"כ ביבמות פ"ב סי' יח]. ודברים שמביא רבינו כאן ממהר"פ נמצא יסודם ג"כ בנמוקי מהר"ם מירזבורק הנד' בסו"ס שו"ת מהר"י וי"ל. 587. דף צ, ב. 588. וכ"כ (התקנה והראיה) בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ד' פראג סי' אלף כב

ים של שלמה | פרק ראשון – ארבעה אבות

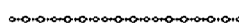
שהיא גם כן נאמנת לאלתר גבי שני זכרים מי הבכור או אחד זכר ואחד נקבה מי נולד קודם, דהא ע"כ אחד נולד מקודם רק ספק הוא לפנינו, על זאת והדומה לו נאמנים. וכן גבי שור שנגנח הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע בו, גם כן נראה שנאמנים אפילו הפסולים במקום שאין רגילים להיות שם כשרים. וכהאי גוונא נראה במסירה היכא שאינו ידוע כמה הזיק והמוסר בעצמו אמר איני יודע כמה, אף שגם כן הנמסר אינו יודע כמה הזיק הגיע לו ממסירתו, כגון שהשר קנס אותו ויכול להיות שאף בלא מסירה היה מקנס אותו אבל לא כל כך הון רב, אם יש עדים אפילו פסולים יכולים להעיד מאחר שאין דרך להיות אצל המסירה אנשים כשרים, חוץ מגוים שכל פיהם דבר שוא ומרמה שבשום ענין אינם נאמנים, ומכל מקום יחריץ הדין על התובע שלא עשה שום ערמה בעולם עם העדים.

וכן גבי אלמנה שיש לה בנדים שיכולין הנשים להעיד אלו הבנדים לכשה בחיי הבעל נאמנים אפילו להוציא, מאחר שאין האנשים רגילין להסתכל בבגדי נשים, דהא ע"כ היו לה בנדים בחיי בעלה ולא היתה הולכת ערומה ויחפה אלא דלא ידעינן איזה בגדים, וגם היתומים לא טענו ברי את(ה) לקחת' אחר מיתת אבינו, אם כן אף הפסולים כשרים במקום שאין רגילים הכשרים.

וכן לענין מקומות בית הכנסת של נשים שיש לאשה אחת עדות על החזקה שמקום של אבותה הוא, הסברא נותנת שאין זה כשאר עדות לאפוקי ממון רק לאחזוקי בדידה, בפרט בענין זה לא רגיל להיות עדים זכרים וכשרים.

ואם יש לאשה אחת עד כשר ולאשה אחרת שני פסולים, נראה לי שהאחד עדיף משום דעד אחד כשר מן התורה לשבועה מה שאין כן אפילו במאה נשים, ואם כן היא נשבעת כנגד העד שבועת התורה ואחר כך הוי כמאן דליתא עדים כלל או כמאן דאיתא לכל הדא תרי עדים אם כן כל האי דמוחזקת בה מקודם נשארה בידה, ואם שום אחת אינה מוחזקת בה מאן דאליה גבר, ולא נאמר מאחר שהיא נשבעת כנגד העד אם כן כבר אול ליה ואם כן יש לה עדים כשרים וישאר בידה, זה אינו דהיא לא נשבעת רק לפמור עצמה מן עדותו דאי לא היתה נשבעת הוי יהבינן לה בחד סהרא אבל מכל מקום העד אחד קיים כנגד עדות שלה, ותדע דאם היה לאדם עד אחד על חבירו ונשבע כנגדו ואחר כך מוצא התובע עוד עד אחד בודאי מצטרפים ולא אמרינן דכבר אזלא עדותו כדמוכח בפרק הגזול קמא ס' מ"ז. ואף שמסיק בפרק האשה שלום⁵⁹¹ בעדות אשת שמת בעלה תרי נשים וע"א פלגא ופלגא, וכן הלכתא התם, וכן פסק מהרא"י בתשובה דלעיל דהוי הכא כפלגא ופלגא כמו גבי עדות אשה, ולא עוד אלא שהוא תירץ דלא תימא העד במל לגבי תרי נשים ולא דמי להתם דפלגא ופלגא משום דהתם הנשים אינם כשרים בדיון להעיד אלא דאקילו רבנן בעדות נשים כו', ואנא אמינא אדרכה, כי התם הוי פלגא ופלגא מאחר שסוף סוף הכשירו שם הנשים לעדות, אבל כאן דלא הכשירו נשים כלל אלא משום דהוי עניינא דליכא למידע בעדות אנשים וג"כ ליכא חזקה מבוררת לכל אחד, א"כ היכא דהוי עד אחד כשר בטלה עדות נשים.

ומה שמהרא"י פסק דשתי נשים מועילות אפילו אם השנייה אית לה חזקה במקום בית הכנסת, לאו דוקא בתזקה גמורה **כי כל היכא דהוי להרא חזקה מבוררת ג' שנים בעדים כשרים, דבודאי חזקה מועיל במקומות בית הכנסת כמו בבתיים** כמו שכתב בטור ח"מ⁵⁹². ואף שהיא חזקה שאין עמה טענה או שטענה ירושה היה מאבותיה ואין לה עדות שאבותיה החזיקו בה אפילו יום אחד שאז אין מועיל ג' שני חזקה ומחזירין לתובע שמביא עדות שהיתה שלו או של אבותיו כדאיתא בפרק חזקת הבתים, מ"מ בנדרין דידן שנשים מעידות אין מוציאין מידה דאין מועיל עדות נשים לאפוקי ממונו ממש אם לא כמו שפרשתי. אבל אי לא מוחזק בה ג' שנים אע"ג שהיא תחת ידה הוי כמאן דלא אחזקי, והא ראייה כשהמוען מביא עדים שהיתה הקרקע שעה

591. יבמות דף ק"ז, ב. 592. ס' קמ סעי' טז.

ים של שלמה ו פרק ראשון – ארבעה אבות

ס

אחת שלו מוציאת מידו ונותנים לתובע מה שאין בן במטלטלין א"כ האי חוקה כמאן דליתא, בהאי עניינא מועיל עדות נשים, [אבל] לאפוקי מידי חוקת ג' שנים בכל עניינים אינם נאמנים⁵⁹³.

אבל אם תבע אחד חבירו בהכאה או במסירה או בהוצאת ש"ר והוא טען להד"ם, או הנמסר טוען כך וכך היית מפסדני במסירתך והמוסר אומר פחות, איך יעלה על דעת האדם להורות שהפסולים יוכשרו, ואפילו אם יש עד אחד כשר אזי נשבע כנגד העד וכאן דליכא עדים כשרים לית עליו מענה א"ל שבועת היסת. ומ"מ נראה בעיני דלא בעינן עדות ברורה על המוסר אלא באומד סגי כדברי ר"ת דלעיל בתשובה⁵⁹⁴. שוב מצאתי בתשובת המופלג ר' מנחם מין, וז"ל, אף באומד הדעת נאמנים על המוסר אעפ"י שאין שומעים שהלשין רק רואים שמדבר עם השר ואז ציוה מיד על הנלשן לחופסו או שאר אמתלאות כה"ג, ע"כ⁵⁹⁵.

ואף היכא שנאמנים לעניין הכאה ומריבה כהאי עניינא שכתבתי, מ"מ היכא שהם קרובים לטוען לעולם אינם נאמנים לזכותו אם לא לחובתו, ואפי' צדיקים, והוי כשוחד אשר יעור עיני חכמים בו, דבודאי מי שבנו או אחיו מכה עם חבירו, והאב או האח רואה, אפי' הוא פושע נראה לעולם בעיני האב שבנו אינו פושע והשני הוא המתחיל, כי נפשו קשורה בו, ודעתם מקורבת ואין רואה חובתו וסובר לעולם שהשני התחיל כנגדו, ואני הגבר אשר ראה זאת כמה פעמים⁵⁹⁶.

וכן שונאים כה"ג אינן נאמנים אף שהתורה הכשירו מ"מ מאחר שהוא כבר פסול מדאורייתא כגון שהוא מעיד ביחודי או שאחד מן השניים הוא קרוב או אשה או עבד אוקימנא אסברא דלא מהימן⁵⁹⁷, וה"ה פסולים מחמת עבירה שאינם נאמנים, הלכך לא נהירא לי כלל דעת מהרי"ק שיהיה קרוב נאמן אפי' בסיוגון שכת' אלא קרוב לעולם אין נאמן⁵⁹⁸, אם לא כשקבלו עליו.

ונשים וקטנים שיש להם דעת נאמנים במקום שאין גילים להיות כשרים אבל דוקא בהני תנאים שכתבתי לעיל אבל לא בענין אחר כלל.

מב. דין הנשים שאין להם בעלים) חייבים בכל נזקין כאנשים, וכן לעונשים, ואם יש להן בעלים) פוסקים עליהם הדין, עיקר בפ' החובל.

מב. והנשים בכלל הנזק⁵⁹⁹, דכתיב "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה, ומהא דכתיב "איש או אשה כי יעשו מכל חמאת האדם" השוה לכל עונשים שבתורה, ומהא דכתיב "זהמית איש או אשה" הושוו לכל מיתות שבתורה. ודוקא באשה שאין לה בעל אבל יש לה בעל אמרינן⁶⁰⁰ פגיעתם רעה, ומ"מ אף כשיש לה בעל פוסקים הדין עליה ותשלם אח"כ מכתובתה כאשר אפרש בהחובל⁶⁰¹ אי"ה.

מג. דין חצי נזק קנסא הוא, ואין דנין בבבל, זולת שתפס בדיני ישראל ולא בערכאות של גוים, והרבה חלוקים מזה, ועכשיו אין מומחין אפילו בא"י.

מג. הלכתא פלגא נזקא קנסא⁶⁰², ל'בד מצרורות, לפי שמתם שורים בחזקת שמור קיימי ואין דרכן להזיק כמו שן ורגל ורחמנא הוא דקנסיה כי היכא דלנטריה, והך נמירה גבי תם היינו שמירה מעולה ולא סגי

לקרוב שלו, ע"ש. ואפשר מהרש"ל לשיטתו (בתשו' סי' לג) דס"ל כמש"כ לעיל ריש סי' ל"ג (סק"ב) דשונא גדול שחבירו רוצה להורגו וכדומה, אף לדין דקו"ל כחכמים (סנהדרין כז:): פסול, ומזה הוסיף בדבר תקנה אפילו קרובו מוכה אינו יכול להעיד, אבל לפי מה שכתבתי לעיל (שם) דקרובי מוכה יכולים להעיד, אי"כ בתקנה זו אין הכדל כמש"כ מהרי"ק. ⁵⁹⁹ דף יד, ב. ⁶⁰⁰ דף פז, א. ⁶⁰¹ סי' כז. ⁶⁰² דף טו, ב.

⁵⁹³ דברי רבינו אלו הביא הש"ך סי' לה ס"ק י. ⁵⁹⁴ יל"ע ממש"כ לעיל כתב דר"ת לדורו תיקן ולא נתפשטה. ⁵⁹⁵ ע"י ב"ח סי' שפת אות ו. ⁵⁹⁶ דברי רבינו אלו הביא הש"ך סי' לה ס"ק יא. ⁵⁹⁷ ע"י כנסת יחזקאל סו"ס פג שהביא ראיה לדברי רבינו. ⁵⁹⁸ כתב התומים סי' לה (אורים ס"ק כה): מהרש"ל כתב, להעיד לטובת קרובו לא יעיד דחם לכבו בראותו שקרובו מוכה, ואין נותן ללב להבתיח מי המתחיל, ודעתו קרובה

בבא קמא דף טו

מאירת עינים

חשן משפט לה הלכות עדות

עט

שפתי ברוך

סעיף י"ד (ה) ו' ואנדרווגינום פסולים. עיין צאה"ע סימן מ"ד סעיף ה' [בהג"ה] וסימן קע"ז סעיף ח' וז"ל: (ס) בגון בב"ה של נשים. ומהרש"ל [ש"ש ב"ק פ"א סי' מ"א] פסק, דוקא שלא החזיק ג' נשים, אבל החזיק ג' נשים חו לא מפקעין מיניה בעדות נשים, ולעולם עד אחד צאנשים מהימן יותר מנ' נשים ע"ש [קש"ב]: (י) או קרוב. ומהרש"ל פסק דקדוש לעולם אינו נאמן, אם לא לחובמו נאמן. ועיין שם בב"ק פרק א' סימן מ"א שהאר"ן הרבה דנינים אלו [קש"ב]:

סעיף י"ד (ה) אשה פסולה. דלמינן [דברים י"ט י"ז] ועמדו שני האנשים, דקאי אעדים, כמו שכתבתי בריש סימן זה: (ט) וכל מי שהוא ספק ברי. צמינן ל"ד סעיף כ"ח כתב, שנים שהעידו צאחד שהוא פסול, וצאו שנים והכחישו, הרי זה ספק ופסול. והטעם, דכל עדות צא להוילי או לחייב ממון על ידן, והמוילי מתצרו עליו הראיה: (ז) וכל זה מדינא ברי. עיין

יד ב"ה אשה פסולה וטומטום ונאנדרווגינום פסולים המספק כ"ח וכל מי שהוא ספק בשר ספק פסול הרי הוא פסול.

הגה (ז) וכל אלו הפסולים פסולים אפילו במקום דלא

שכיחא אנשים כשרים להעיד (ז) וכל זה מדינא אבל (ז) אומרים דתקנת קדמונים הוא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות כגון צנית הכנסת של נשים (ז) או בשאר דבר אקראי שאשה רגילה ולא אנשים כגון לומר שבגדים אלו לבשה אשה פלונית והן שלה ואין רגילות אנשים לדקדק בזה נשים נאמנות ולכן יש (ז) מי שכתב דאפילו אשה יחידה (ז) או קרוב או קטן נאמנים בענין הכחא וציון תלמיד חכם או שאר קטנות ומסירות לפי שאין דרך להזמין עדים כשרים לזה ואין פנאי להזמין (ז) איהו (ז) שהתובע טוען (ז) צריא (ז) ועיין לעיל סימן כ"ח סעיף ט"ו בהג"ה.

לקמן סימן מ"ח שכתב הטור [סעיף ב'] בשם הרמב"ם [פ"ח מנזקי ממון ה"ג] אהא דלמרו [ב"ק י"ד ע"ב] דאין הניזקין משתלמים אלא בעדות כשרה, דכאו ללמדנו בזה, שלא תימא הואיל ואין מנאי צארווח הסוסים ונגדרות הנאן אלא העדים והרועים וכיוצא בהן, אם העידו ששור זה נגחו או הזיק לחדם שומעין להן, קמ"ל כו', ע"ש. ולא כתבו שם לא הטור ולא המחבר ולא מור"ם דמכא תקנה שומעין לעדותן כמו שכתבו כאן. וז"ל דשאי ניזקין דשכיחי, וכן כתב בתרומת השקן סימן ש"ג [קש"ב]. לרבי משה (י"ג) [נ"ן]. ועיין מה שכתבתי שם בסיומן מ"ח מה: (א) והוא שהתובע יוען בריא. ר"ל לאפוקי אם טוען

ציונים ומקורות (א) שם נמצאים פ"ט מערות דין (א) ב"ג. (ב) דמיני פ"ח מנזקי ממון ה"ג, וכש"כ בתשובה ח"ה סי' קל"ט, וכ"כ הבי"ו ד"מ ט"ו. (ג) הלל ב"ו סי' קט"ו. ד"מ שם. (ד) תרומת השקן סי' ש"ג אגדה פרק פטרה יוספין אוח ס"ד. ד"מ שם. (ו) מהר"ם שם (קמ"ט ק"ט) קע"ט. ד"מ שם. ומהר"ם מיהזקק בנימוקו בסוף שו"ת מהר"י וי"ל אות נ"א. הבי"ו ד"מ סימן פ"ח. (ז) מהר"ם שם (כ"ג) צ"ג. ד"מ ט"ו. (ח) תוספת מהדורת הסמ"ע, ראה בסמ"ע סק"א.

מורי זכב

[סעיף א'] ומ"ש מהכא. והבי"ו [סעיף ט"ו] חולק ג"כ על הוראה זו שמביא רמ"א, ונראה לי דכאן משום גדר נגעו בו. [אמר המגיה. כן מפורש בהג"ה]:

[הג"ה סעיף י"ד]. במקום שאין אנשים. צ"ע ממ"ש רבינו [הטור] סימן ת"ח [סעיף ב'], דבגדרות צאן שאין שם אלא עבדים, סד"א שומעין להם, קמ"ל דלעולם בעינן עדים כשרים, וכ"פ שם המחבר

ביאור הגר"א

סעיף י"ד כו'. (ליקוט) וטומטום כו' וכל כו'. כמ"ש צמינן ל"ד סעיף כ"ח אבל כו', אע"ג דה"ל חוקה דכשרות, וכ"ש כה"ג. ועיין מה שכתבתי שם [סק"ס] (ע"כ): כו'. וכל אלו. עיין רמז"ם צמירשו על ממני' דפ"ק ד"ק [מ"ג] שם סוף כו'. וצמ"ב"ם צמירשו שם [המובא בציונים אות י"ב]: כה. דבמקום שאין. יש סמך צפ"ק ד' דקדושין ע"ג ג' ב', מה נאמנת לומר כו'. והטעם, לפי שאין אנשים שם.

מכא עדות אלו העדים שאין עדותן כשרה. ועיין לעיל סימן כ"ח סעיף ט"ו בהג"ה. וציו"ד צמינן קצ"ו סעיף ג', מדין עדות ונאמנות הנשים באיסורים, וזה"ע סימן י"ז [סעיף ל"ז-ל"ח] מדין ב' נשים ועד אחד, איזה עדין. סמ"ע [סק"א].

באר היטב

סעיף י"ד טו. דתקנת. צמינן מ"ח סעיף א' ניזקין דלרין עדים כשרים, כתב שם הטור דה"ל הואיל ואין מנאי צארווח הסוסים ונגדרות הנאן אלא עדים ורועים וכיוצא בהן, יחיו נאמנים בעדותן, קמ"ל כו', ע"ש. ולא כתבו דמכא תקנה יעידו כמ"ש כאן, וז"ל דשאי ניזקין דשכיחי, וכ"כ בתרומת השקן, עכ"ל הסמ"ע [סק"ל]: טו. נשים. כתב שה"ך [סק"ל] בשם מהרש"ל, דוקא בשלא החזיק ג' נשים, אבל אם החזיק ג' נשים חו לא מפקעין מיניה בעדות נשים, ולעולם עד אחד צאנשים מהימן יותר מנ' נשים: יו. קרוב. ומהרש"ל פסק דקדוש לעולם אינו נאמן, אם לא לחובמו נאמן. וע"ש בב"ק פ"א סי' מ"א, שהאר"ן הרבה דנינים אלו. ש"ך [סק"א].

ממון בעדות נשים, כי נראה דעד כאן לא אמרו שבדבר דלא שכיח עשו תקנה להאמין לפסולים, אלא בדבר הנעשה פתאום ונגמר הדבר לגמרי, כגון הכאה או מסירתו, שמי שלא היה בשעת מעשה שוב אי אפשר לו להעיד על זה. אבל כאן, אי אף גניבה לא שכיחא דכל הגונב עושה כסתר, הרי הבתולות לא העידו שראו פלוני נגב, רק העידו שראו הגניבה בידו, וזה אינו על רגע אחד, שהרי אפשר לגניבה להיות בידו זמנים טובא, ואפשר שגם אנשים יראו בידו, אלא שלא אירע שראו אנשים, בזה לא תיקנו שהיו נשים או פסולי עדות כשרים, והבו דלא לוסוף על התקנה. ואפילו אם היו מעידים הבתולות שראו שנגב, ג"כ אינני מחליט שיהיו נאמנות, אלא שהיה מקום לרין בזה, אבל בעובדא דא ודאי אינו נאמנות, עכ"ל ע"ש, ועיין מה שכתבתי בסק"א: . כגון בב"ה של נשים. עיין בתשובות א"י פנים מאירות ח"ב סוף סי' ק"פ, אודות שהבית דין שלחו נשים לגבות עדות מן אשה אחת על מקומות בבב"ה כ"כ בעזרת נשים, וגבו בית דין שלא בפני בעל דין, ופסקו פסק דין על פי עדותן, וכעת האשה הגיל חונות מדבריה. וכתב חכם אחד לבטל הפס"ד שלהם, והוא ז"ל כתב שאין לבטל, באשר שכבר נפסק הדין. וכיון דאיכא כמה אנפי דגובין שלא בפני בעל דין, אי"כ בית דין אחר בית דין לא דייקי [עיין מה שכתבתי לעיל סימן י"ט סעיף ב' סק"ג], ומסתמא עשו כהוגן. ובדבר שלא נגבה בפני שלשה, הא הביא הבית יוסף בסימן כ"ח [מחורש י"ד] [ובשו"ע שם סעיף כ"ג] בשם המישרים [ג"ב ה"ח], שיכולים הקהל לתקן ששני סופרים מגבין העדות, וכבר נהגו כל בתי דיני ישראל לשלוח נאמני הקהל לנשים יקרות שיגידו העדות, וכבר כתב הבית יוסף באבן העזר סימן י"ז [לא ידעתי מקומו, ולכאורה מדברי החלקת מחוקק שם סעיף ח' [סק"ה] מבואר להדיא להיפך, ועיין מה שכתבתי בפתחי תשובה שם ס"ק מ"ה] במקום שאין צריך להעיד לפני בית דין, ס"ל לכמה גאונים דאינו יכול לחזור ולהגיד, ודעתי נוטה שאין שום בית דין יבטל דברי בית דין חבירו, עכ"ל ע"ש: יא. דאפילו אשה יחידה כו'. עיין בתשובת כנסת יחזקאל סימן פ"ג שהאר"ן לפרש דברי הרמ"א

חידושי רעק"א

(שם) וסעיף י"ד בהג"ה. או קטן נאמנים. ואם הוא שונא פסול להעיד. שזכב כתב יחזקאל סי' פ"ג. ועיין בספר מראות המנוחות אוח ט"ו, ולדברי עכ"פ אשכ איה נאמנת אם הוא שונא

חתם סופר

לס' סעיף י"ד. בהג"ה בסופו. ואין פנאי להזמין. עיין בתשובה להם די סי' ו'.

קסו פאירט עינים

חשן משפט תורת-תת הלכות נוקי ממון

פאירט עינים

דן אפותיקי מפורש לבעל חוב. פירוש, שכמעט לו לא יהא לך פרתון אלא מזה, דלא אינו גובה ממקום אחר אף אם נגנב או נשחטף זה האפותיקי אם לא צלון שניה, או שמעלם לו צמומנים וכמ"ס העור והמחבר בסמון קי"ו [סעיף א'] ע"ש:

סימן תח עי"ב, והרמב"ם צ"ח מהלכות נוקי ממון [היי"ג] מסיק וכתב בזה והציאו העור כאן [סעיף ב'] ז"ל, שלא תאמר הואיל ואין מנוי צאורות הסוסים וצדירות האלן אלא הרועים והעבדים וכיוצא בזה, אם העידו ששור זה נגח או הויק לאדם שומעין להן, קמ"ל דאין הדבר כן אלא לעולם אין מחייבין ממון אלא ע"פ עדים כשרים ויעידו צ"ד ויחייבו צ"ד המזיק לשלם. ועיין דרישה [סעיף ב'] מה שכתבתי בשם תרומת הדשן [סי' שני"ג] ע"ו, וכתבו מור"ם ז"ל לעיל בהג"ה שו"ע צ"ח בסוף סימן ל"ה דמכת חקנה יכולין להעיד. ועוד כתב העור כאן בשם ר"י, דקמ"ל המשנה הני"ל בזה דאפילו שור נכרי שנגח לשור של ישראל אין דנין אותו אלא בעדים כשרים עכ"ל*:

ממקום אחר אצל אם היה השור האפותיקי "מפורש לצעל חוב וקדם צעל חוב לניזקין היצעל חוב קודם.

סימן תח

אין דנין דיני נזיקין אלא בעדות ברורה

ובי ב' סעיפים

א א"א אין הנזקים משתלמים אלא בראיה ברורה ובעדים כשרים. ואין מקבלין העדות אלא בפני צעל דין אפילו היה הוא ועדיו חולים*.

ב ג"שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג בצדו אף על פי שזה מנוגח וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד לנשך אין אומרים בידוע שזה נגחו או נשכו ואפילו גמל האוחז בין הגמלים ונמצא הרוג בצדו אין אומרים בידוע שזה הרגו עד שיראוהו עדים כשרים.

סימן תח

אין מגדלים בהמה דקה בישוב וחזיר וכלב רע בכל מקום

ובי ד' סעיפים

דן אפותיקי מפורש לבעל חוב. פירוש, שכמעט לו לא יהא לך פרתון אלא מזה, דלא אינו גובה ממקום אחר אף אם נגנב או נשחטף זה האפותיקי אם לא צלון שניה, או שמעלם לו צמומנים וכמ"ס העור והמחבר בסמון קי"ו [סעיף א'] ע"ש:

ש"ד ת"ת
עיין לעיל
סימן כ"ח
[סעיף ט"ו]
פ"ח ת"ט
ט"א

סימן תח עי"א או אין מוגדלין בהמה דקה כו'. נטור [סעיף א'] כתב דאפילו צבית אסור, ואפילו אין הצהמה שלו דאין אדם מוטא ולא לו, מ"מ כיון שדרך צהמה דקה ללאת ולהויק גזרו מתששא שחלל עלי דיעת הרועה ומזיק: ב בארץ ישראל. גמ' [בי"ק ע"ט ע"ב]. והטור [שם] כתב דגם צבול היו אסרין כשהיו שכימין

א א"א אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל מפני שדרכה לרעות בשדות של אחרים והזיקה מצוי

ציונים ומקורות סימן תח (6) טור סעיף ב' בשם רמב"ם ד"כ ע"פ מנזקי ממון דין י"ג. (7) נ"י פסק מלד ב"ק י' ע"ב מדפי הר"ף. ד"מ א'. (8) לשון רמב"ם ע"פ מנזקי ממון דין י"ד.

ע"ד להם

סימן תח עי"א בסופו. לאוקומי טמונא אוליני בתר אומדנא. הררביז ז"ל [ח"מ] סי' תרנ"א. ועיין סימן רצ"ז [ונעוד לחם ט"ו].

ביאור הגר"א

של קרקע ומגופו צלנד משתלם וכלאו מכרו לו לנקוי, משא"כ לבע"מ, ואפילו עשו לו אפותיקי מפורש הו"ל כמו שעשאו אפותיקי מפורש ומכרו שאין בע"מ גובה הימנו, ולכן קאמר ראשון ראשון גונה כמו באפותיקי של קרקע כו', והו' סברא דלשונה שכתב שו"ע וסתם, אצל העור [סעיף ב"ג] והרב ס"ל כפירוש רש"י הני"ל וסוף (ל"ג) [ל"ד] א', ועיין בטור [שם] כיון שהע"מ כו' לפיכך כו', ועיין ב"ח ורישה ופרישה (ע"כ):

סימן תח עי"א א' א. אין כו'. עיין ב"ח הגולה [אות א'], ועיין מ"ש בסוף סימן ל"ה [סק"ח]: ב. ואין מקבלין כו'. מ"מ"ש ע"פ [בי"ק] כ"ד א' אין השור כו' העידו ט' צפני כו' אינו נעשה כו', מדכפל ושנה ש"מ דר"ל אפילו נמקום דלא אפשר כגון זה וכמ"ס ע"פ קי"ב [ע"ב], בזה אינו כלום, וכ"כ לסברא האחרונה דסימן כ"ח סעיף אונ"ו, ודייקי ממה שמקבלים צעדי חולים וכיוצא ש"מ דצדיעבד שפיר דמי, וכלן אמרין דאפילו צדיעבד אינו כלום. ולכאורה כאן ראה לסברא הני"ל מדהולך לומר כאן. וי"ל דמד"ל דצפני השור סג' כיון דמקשינן מימת השור כו' כמ"ס ע"פ מ"ה א', קמ"ל כמ"ס ב"ש דהר"ף ע"פ [ע"א]:

פתחי תשובה

סימן תח עי"א א' אלא בראיה ברורה. עיין באר היטב [סק"א] שכתב, ועוד כתב הטור בשם ר"י דקמ"ל בזה דאפילו שור כו'. עיין בספר שער משפט [סק"א] שכתב דהר"א בספר החינוך מצוה קצ"ב חולק על זה, ע"ש ע"ד: ב. ואין מקבלין. עיין בחשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' ק"ה שכתב לחמורה על הרמ"א ז"ל שהעתיק דברי הג"י סתם בכל נזקים שבעולם אין מקבלין עדות שלא בפני בע"ד [אפילו במקום אונ"ו, ובאמת נ"ל ברור דהג"י לא מיירי רק לענין יעודי תורא, דבזה קפיד קרא והודע בבעליו, אבל לענין התשלומים מה שכבר נגח, זה דומה לכל עדיות דעלמא וכמבואר להדיא בלשון חידושי הרשב"א פרק בתרא [ובי"ק קי"ב ע"א ד"ה משום] כו', והניח בצ"ע ע"ש:

ביאר הגולה *י. פירוש, שלא יהא לו פרתון אלא מזה. סימן תח עי"א א'. ל' לשון הרמב"ם צ"ח מהלכות נוקי ממון [היי"ג], משנה צ"ח ד"ק [י"ד ע"ב] וכדמפרש לה גמ' ע"פ ר"ש דף (י"ג) [ס"ו]. סעיף ב' ג. ע"פ [ברמב"ם פ"ח מנזקי ממון] דין י"ד. צריחא צפ"ו דצ"ד דף ל"ג ע"א וכת"ק. ג. כתב הרב המגיד [שם], פירוש, שמשמש אסור כנגד אסור ודרכו להרוג כל המאכל ט' בשעת משמשו. ל"א, אסור נוסף. ופירוש מ"ש רבינו ואפילו גמל האוחז, פירוש ואפילו הוא מועד ועוד שאסור.

סימן תח עי"א א'. ל' לשון הטור [סעיף א'], וכן כתב הרמב"ם צ"ח מהלכות נוקי ממון דין ב', משנה וצריחא פ"ו ד"ק דף ע"ט (ע"א) [ע"ב].

באר היטב

סימן תח עי"א א'. ברורה. נטור הי"ל לשון הרמב"ם בזה שכתב ח"ל, שלא תאמר הואיל ואין מנוי צאורות הסוסים וצדירות האלן אלא הרועים והעבדים וכיוצא בזה, אם העידו ששור זה נגח או הויק לאדם שומעין להן, קמ"ל דאין הדבר כן אלא לעולם אין מחייבין ממון אלא ע"פ עדים כשרים ויעידו צ"ד ויחייבו צ"ד המזיק לשלם. ועיין לעיל סוף סימן ל"ה בהג"ה דמכת חקנה יכולין להעיד ע"ש. ועוד כתב העור בשם ר"י, דקמ"ל בזה דאפילו שור גוי שנגח לשור של ישראל אין דנין אותו אלא בעדים כשרים, עכ"ל. ס"ע [סק"א]:

סימן תח עי"א א'. ישראל. וכתב הטור דגם צבול היו אסרין כשהיו שכימין וכו' ישראל והיה להן עדות וכרמ"ס, והוא הדין לשאר ארצות אם היו בן כן, אלא שאין זה צמומני ע"ש. וכתב טור דאפילו צבית אסור, ואפילו אם אין הצהמה שלו דאין אדם מוטא ולא לו, מ"מ כיון שדרך צהמה דקה ללאת ולהויק

גזרו מתששא שחלל עלי דיעת הרועה ומזיק. ס"ע [סק"א-ב]:

(ג) ומ"ש לפיכך וכו'. פירוש השמא כיון שגוף השור גם (ג) ומ"ש לפיכך אם היה משועבד לבעל חובו באפותיקי קן משועבד לבעל חוב כמו לניזק ומז להס קודם שהזיק אם קדם בעל חוב ותפס אין הניזק גובה ממנו ומכל מקום אם הניזק קדים לבעל חוב אפילו אם תפס בעל חוב הניזק גובה ממנו והיינו טעמא דהכא גבי שור זה שיש לכל אחד שיעבד בגוף השור ושור מס שהזיק כמקרקעי דמי כיון דלית ליה קלא דתורה נגמחא קרי ליה וכן כתבו התוספות ריש פרק מי שהיה נשוי ד"ה ש"מ עיי"ש והכי אימא דפרק המניח (דף ל"ג:) דקאמר כיון דנגח קלא אית ליה דתורה נגמחא קרי ליה: ומ"ש דבעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה. כלומר כאן דדמי לקרקע לא מהני מה שקדם בעל חוב מאוחר וגבה אצל במטלטלין אין דין קדימה במטלטלין אפילו עשאו אפותיקי מפורש כלעיל נסימן קי"ו (ס"ג) ובעל חוב מאוחר מה שגבה גבה ומה שכתב בית יוסף כאן אינו מוזן לפע"ד:

תח (ב) א בשם שאין דיני שאר דיני ממונות אלא על פי עדים כך אין דיני דיני נזקין אלא על פי עדים כשרים. משנה דפרק קמא דנבא קמא (י:):

שעבודו קודם וקדם ותפש קודם לניזק י"ן אינו כלום ויכול הניזק ליקחנו מידו כיון שהבעל חוב יכול לגבות ממקום אחר וניזק אינו נפרע אלא מגוף השור: (ג) לפיכך אם היה משועבד לבעל חובו באפותיקי מפורש שגם הוא אינו יכול לגבות ממקום אחר אם החוב קודם לניזק אין הניזק גובה ממנו ואם הניזק קודם לבעל חובו הניזק גובה ממנו ואפילו קדם בעל חוב ותפס לא עשה כלום דבעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה:

סימן תח

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] אין דין דיני נזקין אלא על פי עדים כשרים: [ב] שור של נכרי שנגח לשל ישראל אין דין אותו אלא בעדים כשרים: [ג] שור שהיה רעה ונמצא שור הרוג בצדו או נשוק:

(ה) א בשם שאין דין שאר דיני ממונות אלא על פי עדים כך אין דין דיני מוזן לפע"ד:

תח (ה) בשם שאין דין וכו'. משנה פרק קמא דנבא קמא (דף מ"ד):

פרישה

אינו גובה ממנו ר"ל אינו גובה כולו כדן אם לא עשאו אפותיקי ועיין דרישה מה שכתבתי עוד מזה:

תח (ב) (ג) בשם שאין דין וכו'. נבא קמא דף י"ד מן שגמיה זו מהיה על פי עדים בני מורין ומי צריח ונמנחא שם ריש דף ט"ו מפרש בני מורין לאפוקי עדים אף על פי שהן בני מלוות בני צריח לאפוקי גוים אף על פי שיש להם יסמ טפי מעבד עכ"ל משנה וגמרא ועל זה כתב ר"י שנאו להשמיענו כו' והרמב"ם גם כן נא לתוך זה והוא מה שכתב רבינו בשמו בסמוך לשון הרמב"ם כו' ומפני שיש לפסק ולומר דהרמב"ם לא ס"ל דינא דכתב ר"י דאפילו בשור של נכרי כו' כיון דלא כתבו ר"י אלא מכא ה"ל קושיא ולהרמב"ם י"ט מירון אחר על אומה קושיא משום הכי כתב רבינו לשון הרמב"ם דכרכו כלל מקום שמסופק דעניו דצריח הנ"מ לדינא וק"ל:

דרישה

קיימא לן דאף שקדם וגבה מה שגבה לא גבה וכדמסיק שם בגמרא והאי שור דאזיק דומה לניזק כקרקע וכו"ל. וממילא נלמד מינה דבעל חוב שקדם לניזק אף שעשאו לבעל חוב אפותיקי אם קדם הניזק ותפס אין מוציאין מידו דאף דמיחשב כקרקע גבי הניזק לגבי בעל חוב מיחשב כמטלטלים ולגביה הוה מטלטלים אם המאוחר לו קדם וגבהו גבייתו גבייה (ואין בגבייתו דבעל חוב כלום) ואין בגבייתו דבעל חוב דאף שעשאו לבעל חוב אפותיקי גבייתו גבייה (ואין בגבייתו דבעל חוב כלום) וכמו שכתבתי בפרישה דזק והבית יוסף כתב כאן זה לשונו ומ"ש דבעל חוב מאוחר שגבה לא גבה כלומר כיון דשווייה אפותיקי מפורש דאם לא כן הא קיימא לן דאין קדימה במטלטלים שלא שעברין אגב קרקע עכ"ל ור"ל אבל בעשיית אפותיקי או יש לו קול דין קרקע יש לו דינא דבעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה ואיני מבין דבריו דממה נפשך אם נחשביה להאי שור מטלטלים אם כן לא מהני ליה עשיית אפותיקי וכמו שכתב רבינו בסיומן קי"ז (ס"ד) גם בסיומן ל"ו (ס"ט) עיי"ש וכן מוכח מדברי רבינו כאן שהרי לפני זה בקדם בעל חוב לניזק לא הזכיר שאם קדם ניזק וגבה דלא גבה והיינו טעמא דודאי שם מהני גבייתו וכמ"ש ועיין פרישה דר"ק:

חדושי הגהות

תז [ה] כמו שנמנאל לעיל סימן (מ"ד) [ק"ד] (פ"ד) ועיין פרישה וכו' שממהו ע"ז מדברי הטור נסימן קי"ז עיין עליהם:

הגהות והערות

יב] כן כתבו הרי"ף שם בפרק היה נשוי נג ע"א והרא"ש שם סימן יא. ועיין תוספות שם צ ע"א ד"ה שמע מינה שכתבו שני דעות בזה: [ג] בכת"י הגירסא כאן "וצ"ל" דלא ה"ל לגבות: [ד] בדפוס ואדי אל תגארה הגירסא ותפס קודם "הניזק" אינו כלום, ועיין פרישה שכתב לאפוקי גירסא זו, ובשאר דפוסים הגירסא כפנינים: [טז] הו"ף לשיטתו סימן ק"ז ס"ק טו, אולם טור <מכון שירת דבורה> - (כב חו"מ שלא - תכו / יעקב בן אשר) בעל הטורים { עמוד 395 } (726077) הודפס מאתר אוצר החכמה

(3) ומ"ש ופירש ר"י שבא להשמיענו וכו' [6]: ומ"ש לשון הרמב"ם אין הניזקין משתלמין אלא בראיה ברורה ובעדים כשרים שלא תאמר וכו'. צפרק ח' מהלכות נזקי ממון (ה"ג-ד) והוא מנואר שנה ליתן טעם למה הולחנו לומר דאין משתלמין אלא על פי עדים:

(ג) ב שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג בצדו כו' אין אומרים זה ודאי הרגו וכו'. פלוגתא דתנאי צרייתא צפרק המוכר פירות (ג) וצפרק שטענת העדות (ד). ופסקו הפוסקים כמנהל קמא דלמך הכי: תט (ה) א מפני שהבהמה דקה דרכה לרעות דין המזיק לשלם: (ג) ב שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג בצדו אף על פי שזה מנוגח וזה מועד ליגח או זה ודאי נשכו ז' אלא בעדים כשרים: זה ודאי הרגו או זה ודאי נשכו ז' אלא בעדים כשרים:

סימן תט

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] באיזה מקום אסור לגדל בהמה דקה: [ב] אצ"פ שאין מגדלין יכול להשהותה קודם לרגל וקודם למשחה בנו שלשים יום: [ג] הטבח אם יכול להשהות: [ד] רועה שעשה תשובה אין מחייבין אותו למכור הכל ביחוד: [ה] אין מגדלין חזירים: [ו] אסור לגדל כלב רע ואימתי מותר: [ז] מי שנפללו לו כלבים וחזירים בירושה:

(ה) א מפני שהבהמה דקה דרכה לרעות בשדות אחרות והיזקה מצוי תקנו

דרכי משה

תח (א) וכתב נמוקי יוסף פרק כיצד (דף י"א) י טוע"ב שאין מקבלין עדות של נזקין שלא בפני בעל דין ואפילו היו הוא ועדיו חולים: (ב) ומהר"ם מריזבורק כתב דקטן וקרוב ואשה נאמן בהכאות וחבלות דאי אפשר להזמין עדים כשרים פתאום וכן תיקן רבינו תם לחייב מסור על פי עד אחד ויש חולקים. מיהו בזמן הזה דהשעה צריכה לכך יש לבית דין לרדות החשוד בעדות קצת ודברים מוכיחים ועיי"ש. וכבר נתבאר דינים אלו לעיל סימן ל"ה ועיי"ש:

פרישה

לשון הרמב"ם אין הניזקין משתלמין כו'. צפרק ח' מהלכות נזקי ממון כמנ כן: אלא לעולם אין מחייבין ממון אלא על פי עדים כשרים. עיין דרישה: (ג) שור שהיה רועה כו'. צרייתא הוא צפרק שטענת העדות (שטענת ד). וצפרק המוכר פירות (כ"ג) וכמנהל קמא דקלמך הכי וגם הרמב"ם כתבו שם צפרק ח' (ה"ד):

תט (ה) מפני שבהמה דקה ברי. צפרק מרובה דף ע"ט ע"ג נמשנה שם קמאי אסורא דגידול בהמה דקה וסאריס חלכנ רע וצרייתא דקף

דרישה

תח (3) לשון הרמב"ם אין הניזקין כו' עד אלא לעולם אין מחייבין ממון אלא על פי עדים כשרים. זה לשון תרומת הרשן סימן שניג' אלשון הרמב"ם זה והשתא כיון (שכתב) דשמעינן מן התנא דסברא לומר כל היכא דהפסולים שכיחים טפי מן הכשרים יש להכשיר הפסולים אף על גב דמסיק התנא דלא נכשרינהו אית לן למימר הני מילי גבי נזקין דאם נהימנינהו אם כן לא שבתק חיי לכל בריה דכל חשוד גולן ישכור עדים עבדים או גוים או יפתה נשים או קטנים שיעידו לו שחבירו או בהמת חבירו היזקו לו במאה מנה בכל יום אבל לעולם נימא במילי דעלמא באקראי כגון בבגדי אלמנה או מקומות בית הכנסת של נשים יש לנו לחפוס סברת התנא דיש להכשיר הפסולין] כו' ובית יוסף הביא דבריו לעיל בחשן משפט טוף סימן ל"ה וכתב עליו שאין דבריו נראין ומור"ם ז"ל בדרכי משה שלו (שם אות א) כתב עליו זה לשונו ולי נראה א דאף על גב דאין נשים נאמנות מדינא אפילו במקום שאין אנשים שכיחים כדברי הרמב"ם (פ"ט מהל' עדות ה"ב-ג) והרשב"א (ח"ב סי' קפב, ח"ה סי' קלט) שהביא בית יוסף שם תקנות קדמונים הם מרבינו תם ו"ל כמ"ש מהר"ק בשורש (ק"פ) [קע"ט] דהאשה יחידה או קטן בענין הכאות או בזמן תלמיד חכם וככל דבר קטטה שאין רגילין להיות עדים שם

חדושי הגהות

תח [א] ומ"ש ופירש ר"י שנה להשמיענו כו' כ"כ שם הרמב"ם צפרקו (סי' ט):

הגהות והערות

תח [א] בדפוס כתוב כאן בסוגריים כוה"ל [והובא הדרכי משה לעיל טוף סימן לה בדפוס ברלין] ובמהדורותינו הוכנס בפנים ע"פ כתי: [ב] דאי הימנינהו א"כ לא שביק חיי לכל בריה דכל חשוד גולן ישכיר עבדים אם נכרים או יפתה נשים או קטנים שיעידו לו שחבירו או בהמת חבירו היזקו במאה מנה בכל יום (תרה"ד שם): [ג] בדפוסים ראשונים הגי' בראיה ברורה "ובעדות כשירה": [ד] בדפוס וארי אל הגארה טור <מכון שירת דבורה> - (כב) חו"מ שלא - (תכו) / יעקב בן אשר (בעל הטורים) { עמוד 396 } (726077) הודפס מאתר אוצר החכמה

סימן נז
בענין הנ"ל

מהלך שני ימים, וכו', והך וידוע שהוא מהלך שני ימים קאי נמי ארישא, ששכרו למקום פלוני, וא"כ אמרינן דסתמו כפירושו, שלא השכירו רק לשני ימים וציוס השני גדל הנהר והולךך לעמוד כל היום הוא וציוס השלישי חזר, וכיון שהשוכר היה יודע דרך הנהר והמשכיר לא ידע שדרך הנהר להתגדל, על השוכר היה להודיע וכיון שלא התנה פסידא דידיה הוא, וצסוף היום השני כלה השכירות וחייב לשלם כפי השכר שקצב לו, וציוס השלישי שחזר לדרכו א"כ נשתמש צנהמת חצירו וצריך לשלם שכר יום השלישי שזה אינו שבת רק שכירות שנשתמש צה. וצאמת אם היה עיכוב הנהר צסוף יום שני קרוב לציתו, והיה עומד כמה ימים לא היה צריך לשלם רק צעד שעה אחרונה שנשתמש לצוא לציתו, ולכן לא סתרי דצרי הש"ע אהדדי. ותו לא מידי כעת רק חיים ושלום.

בע"ה פראג יום ד' ח' אדר השני תקמ"ג לפ"ק.

תשובה

שלמא ימטי לכבוד אהובי א"צ הרב הגדול המופלג ומושלם במעלות כבוד מוהר"ר יאקב נ"י אב"ד דק"ק דרעזניץ.

אשר הקשה אהדדי צחושן משפט סוף סימן ש"ז [סעי' ו'] פסק שאין שבת צנהמה וצסוף סי' ש"י [סעי' ג'] פסק צעכצו הנהר שצריך השוכר לשלם, ואמאי והלא אפילו פשע ועכצ צהמת חצירו צמוזד פטור.

לכאורה יפה הקשה, אצל צאמת אין הכוונה צס"ס ש"י שישלם עבור זה צציעלה, אצל כך הכוונה, שאם שכרה למקום פלוני ולחזור או ששכרה לשני ימים והצכיר המקום שהוא רוצה לילך לשם וידוע שהוא

סימן נח

עדות נשים על גניבה

ממקום אחר, אך צראותי כי אתם שלשחכם צצרתחם לדיינים צדצב זה ונאספתחם איש איש ממקומו לצוא יחד ולדון צדצב, אני חס שלא תהיה צרתחם ההליכות לריק. ואומר אני כי כל אחד מכם לא דקדק צלשונו. והנה זה הרוצה להאמין לעדות נשים כתב, שזה דומה למ"ש הרמ"א צשם צרומת הדשן, והציא כי האי עורצא נורא לקינייה, ולמה לא עיין שם צתרומת הדשן צסי' שנג' שכתב וו"ל, כיון דשמעינן מן התנא דצביר לומר דכל היכא דהפסולים שכיחי טפי מהכשרים יש להכשיר הפסולים אע"ג דמסיק התנא לא נכשרינהו אית לן למימר ה"מ גבי נזיקין משום דאי נהימנינהו א"כ לא צציק חיי לכל צריה דכל חשוד גולן ישכור או יפתה אנשים פסולים או נשים וקטנים שיעידו לו שחצירו או צהמת חצירו הזיקו צמאה מנה צכל יום וכו', יע"ש צתרומת הדשן. וא"כ גם כאן י"ל דלא צצקת חיי, דכל אחד יפתה נשים שיעידו לו שחצירו גנב לו מאה מנה.

ב"ה פראג יום ד' יו"ד אב תקמ"ד לפ"ק.

תשובה

לתלתא דקיימי בחד קינא, בעלי מדע ואם יקרא לבינה, ה"ה כבוד הרבנים הגדולים מופלגי התורה כבוד מוהר"ר דוד אב"ד דק"ק סערדא, וכבוד מוה' סענדר אב"ד דק"ק סרדהעל, וכבוד מוה' בער נר"ו.

מכתבם מן ריש ירחא דנא הגיעני יום אמתול ציוס היום, ונעללו שערי תשובה צו ציוס האסור צדצרי תורה, וכעת ראיתי שורש שאלתם צאחד שיצא לו שם גניבה צעיר ואחר ימים אחדים ננאלאו שתי צתולות שאמרו שראו הגניבה צצית פלוני אלמוני, ואותו פלוני מכחיש את הצתולות, ונחלקתם צדצב הזה, יש מכם האומר שדצב זה דומה למ"ש רמ"א צחו"מ סוס"י ל"ה [סעיף י"ד] צשם צרומת הדשן [סי' שנג'ג] שמגד התקנה מועיל עדות לפרקים. ויש מכם האומר שאין הדמיונות שוים, כי שם הענין לענין מקומות בית הכנסת צעורת נשים שאין אנשים שכיחים שם או לענין מלצוש שלצשה האשה מטעם שאין דרכם של אנשים להסתכל הרבה כמצואר שם, ע"כ לשון שאלתם.

ואין לומר דשאני הכא שיצא לו שם גניבה צעיר, דא"כ גם גבי נזיקין היכא שהשור הנזיק מוטל לפנינו יהיו נשים או פסולים נאמנים, והרי התנא [צצ"ק י"ד ע"ב] סתם ופסק עפ"י עדים צני חורין וצני צרית, אלא ודאי שאין חילוק צדצב. ולא היה לו להציא מדצרי התה"ד כי התה"ד מדינא דגמ' איירי אצל היה לו להציא סוף דצרי הרמ"א שם שכתב צשם מהרי"ק [שורש קע"ט ועיין שורש כ"ג צ"ג] שאשה

הגה דעו כי צעו"ה יסרני ה' זה כמה ירחים ואיני צקו הצריאות ואני צועק ראשי ראשי ועבור זה גזרו עלי הרופאים לצטל מלימודי ושלח לעיין צשום דצב הצריך קצת עיון, ועל כן איני משיב לשום אדם השואל ממני איזה שאלה

ועוד אני אומר, שאילו היה התובע טוען צרי שראה הגניבה שלו צבית פלוני אלמוני והצתולות העידו כדבריו, לא היה יכול להוציא ממון בעדות נשים, כי נראה לענ"ד דע"כ לא אמרו שדבר דלא שכיח עשו תקנה להאמין הפסולים, אלא דבר הנעשה פתאום ונגמר הדבר לגמרי, כגון הכאה או מסירות שמי שלא היה בשעת הכאה או בשעת מסירות שוב אי אפשר לו להעיד ע"ז, אבל מה שרצה האחד מכס לדמות גם האי עוזדא לזה, וזודאי טעמו כי גם גניבה לא שכיח כי כל הגונב עושה בסתר, וזוהי קצת מקום לדבריו אם היו הצתולות מעידות שראו שפלוני אלמוני גנב, אבל הם לא העידו שגנב רק העידו שראו שהגניבה צידו, וזה אינו על רגע אחד שהרי אפשר לגניבה להיות צידו זמנים טובא והיה אפשר להיות שגם אנשים יראו הגניבה צידו אלא שלא אירע שראו אנשים, וזה לא תיקנו שיהיה נשים או פסולי עדות כשרים, והצו דלא להוסיף על התקנה. ואפילו אם היו מעידים הצתולות שראו שגנב, אין אני מחליט שיהיו נאמנות, אלא שאמרת שיהיה מקום לדון בזה, אבל בעוזדא דידכו ודאי אינם נאמנות. והנראה לע"ד כתבתי¹⁸.

אפילו יחידה או קרוב או קטן נאמנים בענין הכחות וציון ת"ח או שאר קטטות ומסירות, וזהו מנ"ד התקנה ולא מנ"ד דינא דגמ'. ולכן אני תמה גם לאידך גיסא, על דברי החולק מכס שכתב שאין הדמיונות שוים כי לענין מקומות צבית הכנסת בעזרת נשים אין אנשים שכיחים וכו', ומה יענה לכוף דברי הרמ"א לענין הכחות וציון ומסירות שכס שאין אנשים שכיחים כך אין הנשים שכיחות ואעפ"כ הנשים נאמנות אבל שורש הדבר שבמקום שנשים שכיחי ואנשים לא שכיחי אז יש להאמין הנשים ולא מנ"ד התקנה לחוד. ויש אפי' סמך לזה מדברי הגמ' [קידושין ע"ג ע"ב] שנאמנת החיה לומר זה צבור, אבל בעסק קטטות והכחות ומסירות שסם, כשם שלא שכיחי אנשים כך לא שכיחי הנשים, והוא רק תקנת הקדמונים כיון שהדבר עלמנו אינו שכיח והוא דבר שאירע פתאום ואין פנאי להזמין הכשרים תקנו הקדמונים להאמין הנשים, אבל מ"מ הלא מצוה שם בסוף דברי הרמ"א ו"ל, והוא שהתובע טוען צרי, וכאן הרי התובע אינו טוען צרי, ואף שכאן ינ"א שם גניבה בעיר ויכול הוא לטעון צרי שגנב, אבל אינו יכול לטעון צרי שהגניבה הוא ציד פלוני אלמוני. הא חדא.

סימן נט

ביאור דין האשה המקשה לילד באהלות פ"ז מ"ו

הנה מה דפשוט לו שמה שאמרינן בנדה דף מ"ד ע"ב הכא במאי עסקינן שקים לן שכלו חדשיו קאי על כל המשנה, אף שכן פירש רש"י שם [ד"ה כמאן], אעפ"כ אין הדבר מוסכם, ולהרמב"ם ודאי לא קאי רק על הבצא אחרונה שהוא כחתן שלם לענין אבילות. ומנ"א אמינא לה, מדפסק הרמב"ם בפ"א מנחלות ה' י"ג שאפילו ודאי לא כלו לו חדשיו אם חי שעה אחת אחר אמו נוהל ומנחיל. ואפילו לענין ההורגו נהרג עליו, יש לומר דלא צעי הרמב"ם שיהיה ידוע צודאי שכלו חדשיו, דאולינן בתר רוצא ורוצ ולדות לאו נפלים נינהו, והא דכתב בפ"צ מרונח ה' ו' והוא שכלו חדשיו היינו לאפוקי היכא דודאי לא כלו חדשיו דהיינו שבדאי לא כלו ט' חדשים, אבל אם נולד ולא ידעין אם נולד לתשעה כגון רוב נשים העומדות עם בעליהן שאינן יכולות לידע במכוון זמן שנתעברו, אולינן בתר רוצא ואמרינן שנוול לתשעה חדשים וההורגו נהרג עליו, ותדע שהרי מסיים הרמב"ם שם אבל אם נולד לפחות מתשעה חדשים וכו', מכלל דמן הסתם אולינן בתר רוב ולדות¹⁹.

וראיתי להרב המגיד בפ"א מהל' יבום [ה"ה] שכתב מה שכתב הרמב"ם בהל' נחלות שאפילו לא כלו

ב"ה פראג ר"ח ניסן תקמ"א לפ"ק.

תשובה

בחודש הראשון, ינצרהו כאישון, ויזכהו לראות מקום מקדשנו מרום מראשון, לכבוד אהובי ידידי וחביבי הרב המאור הגאון המופלא מו"ה ישעיה גר"ו, לבק"ק ברעסלא.

מכתבו ע"י הקצין ר' זעליג ווינר קבלתי, ויען ראיתי ששאלתו הוא לא על מעשה הצריך לשעה, ומצורף לזה ידעתי כי לא ניחא ליה להשיבו על הצי דואר, הנחתי מכתבו עד עת הפנאי ועבור כן בא לידי שכתה, וכעת שקבלתי מכתבו שנית הנני בא להודיע דעתי בזה, מה שרצה מעלתו לחדש דבר חדש, שמה ששנינו באהלות פרק ז' משנה ו', האשה שהיא מקשה לילד מחתכין את הולד וכו', ינ"א ראשו' אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, היינו דוקא בקים לן ביה שכלו לו חדשיו שאז ההורגו נהרג עליו, לפיכך אין נוגעין בו שהרי יהיה חייב עליו מיתה, וכמו ששנינו בנדה דף מ"ד ע"א תינוק בן יום אחד וכו' וההורגו נהרג עליו, ומוקי התם עמוד ב' לכולא מתניתין בקים לן בו שכלו חדשיו. והאריך מעלתו לזה בצקיאות רב¹⁸.

1. עיי' להשואל במסורת הש"ס סנהדרין ע"ב ב', ובהגהות ראשו לציון אהלות פ"ז מ"ו. שגרס "ראשו" ולא כגירסא שלפנינו "רובו".
 נודע ביהודה השלם - חו"מ (ומפתח כללי לנוב"י) / לאנדא, יחזקאל בן יהודה הלוי [עמוד 177] [726077] חודפס מאתר אוצר החכמה

מרע לכל הני דלא ס"ל מעמד שלשתן בגוי, וא"כ ליתא בצריא וכמו שכתבתי למעלה, ואפילו הכי סתמו דצרייהם. ולכן נראה לענ"ד דחובות בע"פ לא מהני תפיסה של המקבל מתנה, וכל זה בשל נכרי, וחובות בשטר שאצל נכרים שייכים להיורש, אלא שאם תפס המקבל לא מפקינן מיניה, אבל כל שאר הנכסים וגם חובות שאצל יהודים בין בע"פ ובין בשטר הכל זוכה המקבל מתנה ע"פ הצוואה לחלוטין. באופן שכל דברי הצוואה בכל הפרטים שרירין וקיימין לאותן שהעדים כשרים להם, רק שחובות שאצל נכרים יהיה כמבואר למעלה. והנראה לענ"ד כתבתי.

ולכן סיומא דפסקא, כל החובות של נכרים בין בשטר בין בע"פ שייכים להיורש לאורייתא. אלא שחובות ששטר אס תפס פצ"פ שנתנה לו במתנת שכיב מרע לא מפקינן מיניה, שהרי גם הרמ"א נסתפק בחובות ששטר, אבל חובות שבע"פ לא מהני להו תפיסה כי לא מלאנו חולק בפירוש על הגהות מיימוני והמרדכי, רק הבית יוסף כתב צקי רנ"ג [סעי' ל"ה] שמדסתמו כל הפוסקים דצרייהם ולא חלקו בזה מכלל דלא סבירא להו לחלק בין חובות היהודים לחובות נכרים. ולענ"ד ראה זו אינה מוכרעת, שהרי בחובות בע"פ בודאי לא מהני מתנת שכיב

סימן מו

- א. צוואה לצדקה האם מותר לשנות לצדקה אחרת
- ב. ריבית בקיום צוואת שכיב מרע
- ג. חיוב קיום צוואה ע"י יורשי היורש

ב"ה פראג יום ד' טו"ב אב תקמ"ד לפ"ק.

תשובה

לגריציא. שלום שלום אמור בכפלא, תמיד יהיה סליק לעילא, ויתרבה חילא. כבוד אהובי האלוף התורני החכם השלם כבוד מו"ה משה גר"ו.

שלטון אחר המות ויעשו כרצונם ואין לו עסק בהם, ע"כ דברי שאלת היורש. וכבוד מעלתו המציא דרך שלישי, שיפריש הסך ההוא ליד בטוחים על דל היותר טוב, וימסור השטרות ביד ז' טובי העיר שהם יגבו הרווחים בכל שנה ושנה, ובאותו הרווח יגדלו היתום בבית אחד מאנשי העיר, וישאיר לעצמו ולבאי כמו אחריו ברירת היתום כטוב צענייהם. ואמנם שאל מעלתו, אם הריוח מסך ההוא לא יספיק לפרנסת היתום או שלא יודמנו בטוחים שיקבלו להעלות פירות צעיסקא, מה דינו, אם יהיה מותר לשנות לצדקה אחרת, עד כאן דברי מעלתו.

הגם כי לא חזינא ולא ידענא ליה, כי אורחא רחיקא וחקר יס חוץ צינינו, ואחי מרחוק לשאלו על עובדא דאחי לדיה, והגיעני דצרינו ע"י הגביר הנכבד מו"ה חיים פאפיר פרימוס דמדינת פיהם, זה דרכי מעודי להשיב שלום לרחוק כמו לקרוב ובפרט בדברי תורה. ואמנם מן השמים עכבונ, זה איזה ירחים אינני במוג השוה בצריאת הגוף וקלני מראשי בצטול תורה, ולא אוכל אפילו לנאת ידי חובתי בלימוד הישיבה בכלן, והעממתי עול התלמידים על בני הרב הגדול החריף ושנון מו"ה שמואל סג"ל. ואני בעוה"ר סובל יסורים שיש בהם ציטול תורה ותפלה, ואני עצור בציתי ואפילו לבני כנישתא לא אזילנא, ואיך אקבל עלי עול שאלות הבאות ממרחקים ונעלתי דלתי התשובה, אך לרוב הפצרות הגביר הג"ל לקחתי מעט פנאי לזה. ואעתיק שורש שאלתו.

והנה זו קשה צדיני ממונות להשיב בעסק צוואה, כי בזה אין לשנות מדבר המצווה וע"פ לשונו צריכין לדון, ואין לשון הצוואה לפני ואני מוכרח לדון ע"פ מכתבו של מעלתו. ואומר אני, שהסך ההוא שזכר בדברי מעלתו על איזה סך כוונתו, אם הסך שרוצה זה היורש להפריש עתה, או אם הכוונה הסך ההוא היינו העודף שריבה לו היורש יתר ממה שהיה מגיע לו מחמת חלק ירושתו. ואם הכוונה על דרך הראשון, הא ודאי שאין צידו להפריש כפי רצונו אם אינו מגיע די פרנסת היתום, שאם אינו מקיים דברי השכיב מרע בטלה הצוואה, ובמה זכה בעודף שהריבוי שהרבה לו, עולה יותר מסך ההפרשה. ואמנם אם הכוונה על דרך השני שרוצה להפריש כל הסך שריבה לו, הא ודאי שאין עליו שום חיוב יותר מזה, שאפילו אם נימא שאינו מקיים בזה דברי התנאי שהתנה המוריש, הרי עכ"פ אי אפשר לחייבו יותר, רק שציטל הצוואה ולא זכה בהריבוי והרי הוא מוציא הריבוי ההוא מתחת ידו. ואמנם אנו צריכין לדון מי זכה בעודף ההוא, כאשר נבאר בכלן ולא נשא פנים לצדקה כי בעסק המשפט יקוב הדין את ההר, ודל לא תהדר בריבו כתיב [שמות כ"ג, ג'].

שכיב מרע שחילק נכסיו וריבה לאחד סך מה על מנת שיגדל יתום בחוך ציתו ויסקהו ויאכילהו מנכסיו וילמדהו ספר, והשכיב מרע הג"ל נפטר לעולמו וחיים לכל ישראל שצק, והיורש עשה כדברי המוריש. ויהי כי זקן היורש וירא כי בעודו חי בניו מפקפקים על דבר הצוואה הנ"ל ואף כי אחרי מותו לא יקיימוה לא מינה ולא מקצתה, ולכן הוא שואל אם יש לו התרה להוציא הסך ההוא בחייו למצוה אחרת כגון תלמוד תורה וכיוצא בזה, או אם דעת המוריש צעין וכל הימים אשר הוא חי יקיים דברי המת, והבאים אחריו אין לו

ספר

עולת חודש שלישי

והוא החיבור הנקרא

מילי דהספדא

מאת הגאון הגדול מפורסם בדורו

דרשן מצוין רבים הלכו לאורו

חובר חיבורים רבים ונכבדים

בלשון עט סופר ובנועם מגדים

רבי אלעזר פלעקלס זצ"ל

ראבד"ק פראג יצ"ו

מח"ס שו"ת תשובה מאהבה ג"ח

○ ○ ○ ○

נדפס ע"י המחבר זצ"ל בשנת תקנ"ג לפ"ק

ועתה נערך מחדש באותיות מאירות עינים,
בהוספת פיסוק וקיטוע, תיקונים ומראי מקומות,

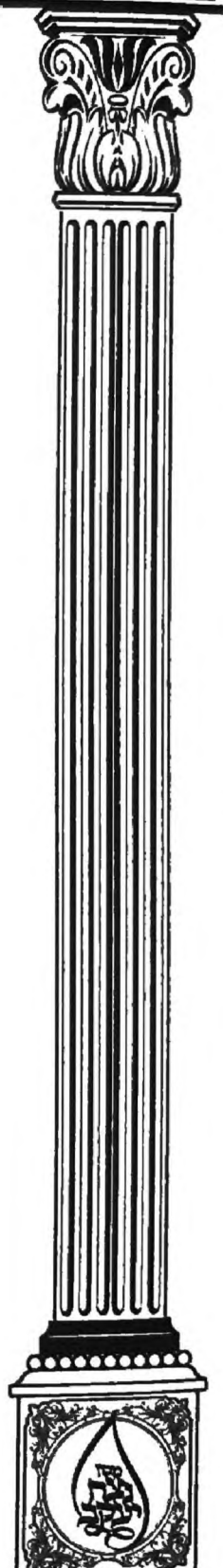
ומפתחות ספרים, שמות הגאונים, וענינים

ויצא לאור ע"י

מכון נצח יעקב

אלול תש"פ לפ"ק

ברוקלין, ניו יארק

מו"ה מעבל אב"ד ור"ם בק"ק ליסא (פיין
 ד"ר ט"ו) ושי קשה, כבוד הגאון הגדול
 חספורסם מו"ה יוסף אב"ד ור"ם בק"ק
 פטר"א^[חפ"ח] צעה"מ ספר פורת יוסף ועוד
 ספרים רבים ונכבדים, ומן השלשה הכי נכבד
 למי כל היקר והכבוד, גאון הגאונים, רבן
 הרמים, שושן השושנים, פיין הפנינים, וקן
 הזקנים, ריש הגולה ומאור הגולה רבינו
 יחזקאל נשמתו עדן.

זקא מפרש הנביא, למה הזקנים משער
 שבתו, על מה עשה ה' ככה דל לעם
 עי ואציון, ומה חרי האף הגדול הזה, ואמר
 בחורים מנגינתם, כלומר בעבור ששבתו
 הנחורים מנגינתם הרגילים לפלפל זה עם זה
 נראש הומיות בגמרא ושו"ע, ועמה כל
 פלפולם בדקדוק הלשון הקדש ולשון אחרת.

צאן וראו מה בין דורות הראשונים לדורות
 הללו, הראשונים לא ידעו בטוב חכמת
 הדקדוק, והתפללו מלה צמלה, דורות הללו
 ידעים להחזק החזק ולרפה הרפה, ותפלתם
 נלעגי שפה, לא טוב ולא יפה, לעול ולמשא
 דבר ה', אין תפלה אלא שיחה, ואין רוח
 חכמים הימנה נוחה.

והוא הדין להיפוך, בעבור הזקנים משער
 שבתו, ולכך שבתו הנחורים מנגינתם,
 כי נעלי הנחמים הראשונים הזקנים חקרו אחרי
 הנחורים, אם המה מתמידים בתורת ה', אם
 המה מציני מדע, אם המה מלמדים להועיל

אל הילדים אשר חנן להם האלקים, אם המה
 בני יראה להדריך את בנייהם בדרך ישרה
 שיבור לו האדם שהיא תפארת בנים, אבל
 כעת תחילת דינו של בחור נשאת ונתת באמונת
 עטיך, עט סופר מהיר, פלפלת בחכמת
 הדקדוק, לפית צמעשה וחשבון ודעת.

ובעת הזמן מוכשר לקבל שנים בלב ונפש,
ומיתת רבינו חיה כפרה לכל ישראל.

הנה כאשר חלה ח"י חשון תקמ"ה לפ"ק,

אמר בזה הלשון, הריני מקבל עלי מיתתי

ומוכן ומזומן להיות כפרת כל ישראל, והיינו

מרבים בתפלות ותחנונים לפני המקום ב"ה,

והיתה תפלתנו נשמעת ונלחו המנוקים את

אראלים, כי שלח השם ית' עזרו מקודש, אבל

עתה צעוננו נלחו אראלים, ומנוקים מר יציון.

ואל תנחמכם בתנחומין של הצל שמת מצד
 הזקנה, הלא עדיין היה בכוחו וגבורתו בנוי
 ובתואר כבן עשרים, מי שלא ראה שופרא
 דרבינו הגדול בשעת פטירתו וצעת טהרתו
 לא ראה שופרא מעולם, על האי שופרא דצלי
 צעפרא קא צכינא, אי מה היה לנו.

והיה מקונן הנביא, זקנים משער שבתו

בחורים מנגינתם, ר"ל זקנים שבתו

משער, וראוי לכל אחד למשים על לב אולי

צעונו מתו, ואין לומר בהם מפאת הזקנה

מתו, הלא עדיין היו כנחורים מנגינתם, כוח

תורתם היו כנחורים, לא נסתמו מהם

מעיינות החכמה, כמו רבינו הגדול עד קמוך

תפח. ה"ה הגאון בעל פרי מגדים זצ"ל, היה תחלה מו"צ בלבוב, ואח"כ עבר לבערלין, ולבסוף נתמנה לאב"ד
 פונקפורט דאדר. נפטר ד' אייר שנת תקנ"ב לפ"ק.

צ"ח

פסחים קמא ב

השלם

שמע

אוכל מבשר הפסח אפילו כזית ואינו טועם אחריו. הרי שבאמצע אכילת הפסח יכול לאכול כל מה שירצה. ואף שהרמב"ם פסק שם שמברך תחלה על הזבח ואחר כך על הפסח, אין זה לעכוב, רק נראה לי הטעם משום תדיר ותדיר קודם, אבל אם בירך ברכת הפסח תחלה יכול לאכול אחריו בשר החגיגה, ועל זה פליגי תנאי במשנתנו אם ברכת הפסח פוטרת את של זבח.

שם פוטרת את של זבח. קשיא לי כיון שנוסח ברכת הפסח הוא אקב"ו לאכול הפסח, איך תפסור ברכה זו של זבח, ואטו זבח בכלל פסח. והיה נלע"ד דהני תנאי דמשנתנו סברי כרב דאמר לעיל דף ע' ע"ב וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר, צאן זה פסח ובקר זה חגיגה ואמר רחמנא וזבחת פסח, ועיין לעיל בחידושינו דגם רבנן דרשי האי דרשא.

ובזה היה נראה לתרץ דברי רבינו הגדול בפ"ח מהלכות חמץ ומצה הלכה ז' שפסק לא ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח פוטרת של פסח, ותמה עליו הלחם משנה דכיון דאיהו פסק בהלכות פסולי המוקדשין דכל הניתנין בזריקה שניתן בשפיכה יצא א"כ פסק כר' ישמעאל שמפרש טעמיה בכאן בגמרא לכשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל וכו', ואיך פסק בברכה דלא כר' ישמעאל. ולפי מה שכתבתי היה נראה לתרץ דכל סוגיא זו היא לרב דדריש וזבחת פסח קאי על חגיגה, אבל אנן קיי"ל כרב אשי לעיל [ריש] דף ע' ע"א דחגיגת ארבעה עשר לאו חובה היא, אם כן אין החגיגה נקראת פסח כלל, לכך אין ברכת הפסח פטרתו.

אבל הרמב"ם מדויל ידיה משתלם, שהרמב"ם עצמו בפ"י מהלכות קרבן פסח הלכה י"ב דריש חגיגת ארבע עשר מההוא קרא דדריש מיניה רב וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר, ועיין לעיל [ע' ע"א ד"ה דאי] בחידושינו, וא"כ נשאר תמיהת הלחם משנה על הרמב"ם במקומו. ומחזורתא שהרמב"ם סוכר כפירושו של רבינו חיים כהן שהביאו התוס' בד"ה כשתמצא לומר, והמעייין יבין מעצמו.

ע"ב רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן בעו מיניה פשיטא על פדיון הבן אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן אבי הבן מברך שהחיינו וכו' כהן מברך או אבי הבן מברך וכו'. יש לדקדק למה הוצרך לומר מה דפשיטא ליה, ולא היה לו לשאול רק שהחיינו מי מברך. ונלע"ד דודאי היה פשוט מסכרא חיצונה

שיברך אבי הבן, דכיון דאיהו קעביד המצוה איהו העיקר, אבל היה ספיקא דיליה לפי שאפשר גם סברא לאידך גיסא שהכהן יברך, והוא על פי מה שנחלקו בו הרמ"א והאחרונים ביורה דעה סימן ש"ה סעיף יו"ד שפסק הרמ"א בסוף הגהה שאין האב יכול לפדות ע"י שליח. ושני האחרונים הט"ז והש"ך סק"א חלקו עליו שיכול לפדות ע"י שליח. ואם נימא כדברי האחרונים שיכול לפדות ע"י שליח, והא ודאי דברכת שהחיינו לא שייך בה שליח, וזה מסברא וא"צ ראייה עליו, ואם כן אולי לזה תקנו שהכהן יברך שהחיינו, שהכהן יכול לברך בכל עת דתמיד ממטי הנאה לידיה, אבל אבי הבן תינתן כשפודה בעצמו אבל כשפודה ע"י שליח יכול ברכת שהחיינו, לכך היה מסופק הבעל הבעיא שהחיינו מי מברך.

ודעת רמ"א שאינו יכול לפדות ע"י שליח מקורו הוא מדברי הריב"ש בס"י קל"א בדברי השואל, שתמה השואל על דברי הרמב"ם שפסק הפודה בנו מברך על פדיון הבן כיון שעיקרו על אב רמ"א אבל ע"י שליח וע"י כ"ד לית לן. וכוננת השואל על פי מה שהביא הרא"ש בפרק קמא דפסחים רמז יו"ד בשם הריב"א דמצוה שאפשר לעשות ע"י שליח מברך בעל ומצוה שצריך לעשות בעצמו וא"א ע"י שליח צריך לברך בלמ"ד, עיין שם ברא"ש. ולפי"ז אם פשיטא לן שאבי הבן מברך אקב"ו על פדיון הבן, אם כן מוכח שאפשר לפדות ע"י שליח. וזה כוונת הבעל הבעיא פשיטא על פדיון הבן אקב"ו על פדיון הבן אבי הבן מברך, א"כ כיון שנוסח הברכה בעל מכלל שיכול לעשות על ידי שליח, ולכך שוב בעי שהחיינו מי מברך.

עוד נראה לי באופן אחר, והוא עפ"י מה שהשיב הריב"ש שם להשואל שלכך הנוסח בכאן דמברך בעל, לפי שמצוה זו לא נעשית ע"י אבי הבן לחודיה כמו ציצית ותפילין וסוכה שמצוה נעשית ע"י עצמו לבד, אבל מצוה זו נעשית בסיועת הכהן שמקבל הפדיון, וא"כ אפשר דמשום כי ממטי הנאה לחוד לא היה מספקא ליה כלל שיברך שהחיינו, דא"כ כל המקבל מתנה מחבירו יברך שהחיינו, ובאמת לא שייך שהחיינו בזה כי אם בהגיע לידו כלים חדשים שהוא חשוב אבל לא בשביל זווי, אבל עיקר הספק הוא כיון שגם הכהן מסייע במצוה לכך עליו לברך שהחיינו. ואפשר שזה כוונת הגמרא דקא מטי הנאה לידיה, כלומר שאין המצוה נגמרת עד שמטי הנאה לידיה. וזה כוונתו, פשיטא דאבי הבן מברך אקב"ו על פדיון הבן בעל, וצריך לומר הטעם משום דאין המצוה נגמרת ע"י האב לחוד, לכך מספקא ליה מי מברך שהחיינו.

סליק בעזה"י מסכת פסחים

אמר המחבר בלב נשבר אשר לא יכול לקיים את אשר דיבר

פרקים האחרונים של מסכת פסחים יסרני ה' וראשי כבוד עלי. והוכרתי אפי' עול התלמידים להעמיס עול זה על בני הרב הגדול החרף והשנון מהר"ר שמואל סג"ל גר"ו. והרופאים גזרו עלי שלא להביט בשום דבר הצריך עיון ומחשבה. ולכן אי אפשר לי לקיים לפי שעה את אשר היה ברוח אתי ואפילו בשלשה פרקים האחרונים במסכת פסחים קצרתי מאד. ואמנם ההקדמה ראשונה לא וזה ממקומה וכאשר ירווח לי אהיה זריז להדפיס שתי המסכתות ברכות וביצה קודם לשאר

כי יערתי בהקדמה להדפיס על שלשה מסכתות ברכות ופסחים וביצה וכן היה דעתי באמת. ואמנם להיות חביבה מצוה בשעתה ובעת שגמרתי בלבי להוציא מחשבתי להפועל הייתי עוסק עם התלמידים במסכת פסחים. לכן הקדמתי להדפיס מסכת פסחים קודם מסכת ברכות. והיה בדעתי כאשר אגמור מסכת פסחים להדפיס מסכת ברכות. וכאשר אביאם בכרך אחד אקדים ברכות לפסחים כסדר הש"ס. אבל בעו"ה לא נתקיימה מחשבתי. ובהיותי עוסק בדפוס בשלהי

חידושים. וגם היות כי זקנתי לא ידעתי וכו' אם בניי המופלגים ירצו להוציא לאורה חידושי ידעו שחלילה להם להקדים שאר חידושים שלי כי אם לשני מסכתות הנ"ל להם

משפט הבכורה. ואחר כך יוכלו להוציא לאורה שאר חידושי על מסכתות חידושי הל"ת. ושאר חיבורים אשר באמתחתי. ולמען יהיה להם למזכרת. כתבתי כאן בעט ברזל ועופרת.

ואלה דברי בני הצעיר האלוף הרבני המופלג מוהר"ר ישראל סג"ל

לעיל דף ק"כ [ע"א] אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, מאי שנא מרוד דכתיב על מצות ומרורים וכו' מצה נמי הכתיב על מצות ומרורים, מצה מהדר הדר ביה קרא בערב תאכלו מצות, ורב אחא בר יעקב אחד זה ואחד זה דרבנן, וההוא מיבעיא ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה דס"ד אמינא כיון דפסח לא אכלי מצה ומרור נמי לא ניכול קמ"ל. והקשה בני הנ"ל דלפי משמעות דברי רב אחא בר יעקב סלקא דעתך אמינא וכו' במצה ומרור נמי לא ניכול קמ"ל, היינו דקמ"ל דמצה ומרור אכלי, וקשה מדוע לרבא דדריש האי קרא לבזמן הזה אמרינן דדוקא למצה אהרריה אבל למרור לא אהרריה, אם כן לראב"י דדריש ליה לטמא ודרך רחוקה מנ"ל לחייב טמא ודרך רחוקה במרור, ונימא נהי דחייביה במצה אבל במרור לא חייבין.

ואמר בני הנ"ל דשפיר חייבים גם במרור, דהרי אמרינן בתר הכי דרבא סבר דטמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריכי קרא דלא גרע מערל וכן נכר, ואידך כתיב בהאי וכתוב בהאי וצריכא, ופרשב"ם דלא ילפינן מערל וכן נכר דשאני טמא ושהיה בדרך רחוקה דאית להו תשלומין בשני. ומעתה השתא דכתיב בערב תאכלו מצות לחייב טמא ושהיה בדרך רחוקה במצה אף דאית ליה תשלומין בשני, שוב ילפינן מרור מערל וכן נכר, וליכא לפרוכי מה לערל וכן נכר שכן אין להם תשלומין תאמר בטמא ודרך רחוקה יש להם תשלומין, דמצה תוכיח שג"כ יש לו תשלומין ואפ"ה חייבים בראשון, א"כ הוא הדין מרור, אבל רבא דדריש ליה בזמן הזה, שפיר אמרינן דלמצה אהרריה ולא למרור.

עד כאן דברי בני

ואלה דברי חתן המחבר הוא האלוף התורני הרבני המופלא ושנון מוהר"ר זלמן בהאלוף הישיש הנכבד הנגיד והנדיב מוה' מאיר פרעשבורג מווינא

בדף ס"ג [ע"ב] אי בעינן על בסמוך פלוגתא דר"י ור"ל ופליגי בהתראת ספק, וקשה לי לר"ש דפוטר שלא לשמו משום שהוא שחיטה שאינה ראויה, אם כן איך מצינו שוחט על החמץ שיהיה חייב, והרי התראת ספק היא שמא לא יזרוק הדם, כדאמרינן בחולין דף פ"א ע"א אין מלקות אותו ואת בנו נוהג בקדשים דכמה דלא זריק דם לא משתרי בשר מעינדא דשחיטת הוה התראת ספק, ואף דאיכא למימר ר' שמעון לשיטתו דכל העומד לזרוק כזרוק דמי, ודוקא התם במחוסר זמן כתבו התוס' שם בדף פ' ע"ב בד"ה דכמה דלא זריק, דלהכי הוה התראת ספק ולא אמרינן כל העומד לזרוק כזרוק, משום דהוא מחוסר זמן ואינו ראוי לזריקה, אבל בשוחט פסח על החמץ שהפסח כשר כמ"ש התוס' במשנתנו [ס"ג ע"א ד"ה השוחט], ואם כן הוא ראוי לזריקה ואמרינן כל העומד לזרוק כזרוק דמי ולא הוה התראת ספק. **אלא** דקשה, דודאי מוכח דלר' שמעון לא אמרינן בפסח כל העומד לזרוק כזרוק דמי, דהרי לקמן דף פ"ט ע"א סובר ר' שמעון דמושכין את ידיהם ממנו עד שיזרוק הדם, ואי סובר ר' שמעון בפסח כל העומד לזרוק כזרוק דמי איך יכול למשוך ידיו ממנו אחר השחיטה והרי הוא כבר כזרוק דמי, אלא ודאי דבפסח לא אמרינן כזרוק דמי, והדרא קושיא לדוכתא דהוה התראת ספק מטעם שחיטה שאינה ראויה.

ואמנם בלאו הכי יש להקשות, האיך משכחת לר' שמעון שיהיה חייב שוחט על חמץ שיש לאחד מבני חבורה (ור"ש גופיה מחייב שוחט על חמצו של אחד בני חבורה כדאמרינן דף ס"ד ע"א אלא הא והא ר"ש, עיין שם), והרי לר' שמעון יכול למשוך ממנו עד הזריקה, ואם כן התראת ספק הוא שמא ימשוך בעל החמץ ידיו ממנו ונמצא שלא היה למפרע מבני חבורה. ואין לומר דמיירי בחבורה אחרונה ולא נשאר עוד שום אחר שלא הקריב פסחו רק זה בעל החמץ עם עוד אחד, ושניהם אינן יכולים למשוך ידם ממנו שהרי עכ"פ צריכין שלא יניחו הפסח בלא בעלים, ואם זה לחודיה ימשוך א"כ שוב אי אפשר למשוך יד ממנו, דהרי לא יהיה אפשר לו שוב לעשות פסח דאין שוחטין הפסח על היחיד. דזה אינו, דלר' שמעון קיימינן ואיהו סובר שוחטין הפסח על היחיד כמבואר דף צ"א ע"ב דר"ש סובר כר' יוסי, ואם כן קשה לר' שמעון דמחייב בכרייתא בהיה לאחד מבני חבורה והרי יכול הוא למשוך ידו ממנו והוה התראת ספק.

ולכן

נראה לי דמיירי בחל ערב פסח בשבת וזה היה יחידי על הפסח ואם ימשוך ידו ממנו הרי חילל שבת למפרע בשחיטה ואי אפשר לו למשוך ממנו והוה התראת ודאי. ולפי זה גם קושיא ראשונה לא קשיא ולא מידי, דעל כרחק יזרוק הדם דאל"כ חילל שבת למפרע.

עד כאן דברי חתן המחבר

ראיתי דברי חתני האלוף הרבני הנ"ל, ואף כי יש להשיב על קצת דברים, ועיין במס' גיטין דף ל"ג ע"א בתוס' בד"ה ואפקעינהו, אמנם הדברים בפלפול וכסברא הם וחרופים.

וגם אלה דברי חתני הרבני השנון מוהרר"ז הנ"ל שהקשה על מה שכתבתי בחיבורי בסוגיא דגמרא דף ע"ג ע"א בסוגיא דמה חיקן וכו'. וז"ל חתני, מה שכתב אדוני חמי דכיון דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, מה יענה אדוני חמי לסוגיא דמעילה דף ב' ע"א קדשי קדשים

לגבי דרום כמאן דחנקינן דמי קמ"ל קדשים שמתו לא חזי כלל אבל דרום ניהו דאינו ראוי לקדשי קדשים אבל ראוי לקדשים קלים. ולדברי אדוני חמי אי"כ לרבא הוה כקדשים שמתו ממש, שהרי קדשי קדשים בדרום אמר רחמנא לא תעביד, ע"כ דברי חתני.

כאשר ישאל איש בדבר אלקים, כאשר עינינו רואות בספרו כמה תשובות עודם מימי עלומיו ראשית חכמה. ויהי בשלשים שנה שנת צדיק באמונתו, נשאו רוח ה' וישלחהו אל אחד הערים ק"ק יאמפלא <עיר מולדתי>, כארי רבץ והרכיץ תורה לרבים, אליו יאספו תלמידים הגונים מזה אחד ומזה אחד, כל תלמיד מבין הרואה במשנתו סימן ברכה, אליו יבואו ומשולחן גבוה זכה, ומשם נפוצו ומלאו פני תבל הורים, כל היום שמעתתיה מכדרין בפיהם ירומו ותהלתו מספרים, ימללו גבורותיו והדר מדותיו היקרים, הודיעו בעמים עלילותיו שמעו שרים, ממקומותם למושבותם אליו ידרשו לתקן תקנות הקהלות ולגדור גדרים, ושפט בין איש ובין רעהו דברי ריבות בשערים, וכל היוצא מפיו יעשו. כה יעשה כל ימי היותו בעיר הזאת, וכי מצער היא היה חן המקום עליו ולא נשא דעה למרחוק. ואולם ציץ ופרח מטה עוזו בכל האקלים, והעיר שלוחה ושקטה ויהי שם כעשר שנים, ויהי אך יצוא יצא יציאת צדיק עשה רושם, ולא ארכו להם ימי מנוח עוד שבתנו שמה, כי הוא לכדו נסע ראשונה לראות חן המקום נבחר לשבתו, ואיתו לצוותא היה חתנו גיסי גאון המפורסם מו"ה יוסף וצ"ל שהיה אח"כ אב"ד ור"מ דק"ק פוזנא, בן י"ט שנה היה באותו פרק. ואמנו הרבנית ג"ע, ואנחנו בניו אשר היו אז, אמר לאחרונה נסע ונלך בימי הקיץ לרגל הילדים. עוד לא יצאנו מק"ק יאמפלא, והעיר נבוכה, והנה צוחה, נהי בכי תמרורים, ואנחנו נמלטנו בעזר יוצר הרים.

עוד לא מלאו לו ארבעים שנת חוקת התורה, ונתקבל לרב אב"ד ר"מ ומורה לק"ק פראג הבירה, ממקומו ק"ק יאמפלא יקראוהו קריאה של חיבה יתירה, ובראשית שנת שיריה, בא שמה זיוה והדרה, רגל מבורכת רגל ישראל, ממנו הופיע אורה, ותהי על שכמו המשרה, בחכמתו כי רבה גדר גדרה, כרועה עדרו ירעה עלות ינהל ויחבש הנשברה, אוהב את התלמידים ומקרבם לתורה, ויפח באפם רוח קנאה קנאת סופרים להגדיל תורה ולהאדירה, עניו מכל, דבריו בנחת, קיבל האמת ממי שאמרו, ודרשו בפירקא שם ידבר דבר בשם אמרו, יעטרוהו זר תפארה, ואולם בקנאותו לה' אור גבורה, תחת גערה, זרק מרה, בדבורו קעביד מעשה, רב תנא ופליג יקרא, לכל תלמיד וצורב נשא בחוצו, כאשר ישא האומן, מגן הוא לכל החוסים בצל החכמה בצל הכוסף.

כביר מצאה ידו די השיב לכל שואל בלשון תורה, או עמו בעצה ישאל, שערי תשובה לא ננעלו בפני כל, אם אמנם רבו רוכי קסת אשר יורו המורים, המה כל דבר גדול יביאו אליו כתיב, ושאל לו הלכה למעשה, ויש אשר במחלוקת שנו חכמים בעריהם במושבותם ת"ח מנצחים בהלכה, לפניו יכריעו אחרי רבים להטות משפט גבר, ויש אשר כל ישעם להראות לרבים פרי תבונתם, ישאו דעה למרחוק דבר בעטו, יורה חיצו גבור שנונים, למען הראות פנים, נגד פני נבונים, ויש רוצה בתשובה והיא תפארתו. כל אלה חוברו לו יחדיו וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה להשיב דבר דבר על אופנו, לא בעמל ולא ביגיעה ולא בעזר ידיים שניות מדברי סופרים את פרו, יתן בעטו מעשה ידיו, המה כל תשובותיו, אחד כוננו אצבעותיו, זרזו במעשיו, ומתון בעניו, תמים בדרכיו, משכיל צנוע במפעליו, רבים השיב מעוון בגדרי גדריו, גם אבנים שחקו מים לקול מוסריו, נמס לב אבן ברוח שפתיו, שפתי צדיק יביעון רצון. לבבו היה שלם בשלום המלכות והמדינה בלא לב ולב, בכל צרותם לו צר, ובהצלחתם ישמח לבו. כאשר כל יקר ראתה עין רואה ואוזן שומעת דרושיו המסולאים דבר בעתו, עת ספוד ועת שחוק, נאה דורש והנה צורף, צרופה אמרתו אמירה נעימה, בדעת ובחכמה, ופריו מתוק לחיך הטועם אומר לי לי, שמעו שרים ויהללום וישאום על כנפי רוח שפתם ללשונותם, נעתקו כמה דרושים לכל חפציהם קבעום כדפוס ומשם נפוצו.

רחב לבב ואמיץ כח לעמוד בהיכל שרים לבקש רחמים עלי צאן מעדרו, יכלכל דבריו ושאלתו ריקם לא תשוב, ה' נתן חנו בעיניו כל רואיו, והרבה רווח והצלחה בדברים הנוגעים לדת ישראל, אין פרץ ואין צוחה ברחובותיו, שאל זקניך <זקני ק"ק פראג> ויאמרו לך נפלאות עשה עת באה העיר במצור שנת תקי"ז לפ"ק, השתתף עצמו בצרת הציבור, בשגם היה לו עת וזמן נכון להקדים לצאת מן העיר עד לא סוגרו שעריה כאשר עשו אז רבים מהנכבדים, הוא לא כן עשה, כרועה נאמן לא נמש אלה הצאן, והיה למו לעזר להועיל בכמה ענינים הן במעשה הצדקה לפרנסת עניי העיר בעת הרעבון, והן כמתג ורסן על לחיי מפקיעי השערים, ובעבודת האנגריא אשר היתה עמוסה על שכם יושבי העיר לחזק חומותיה הבערות ולכבות תבערת יוקדים.

שנת תקל"ה לפ"ק יצאה הבערה בשטח עליון מביתו ותלהט האש ותאכל כל סביביו, וכבית דירתו ומדרשו לא שלט האש, ואעפ"כ כל רכושו היה לבו, כסף וכלים ושמלות וכתבי קודש או נגנב או נאבד, ולא עגמה נפשו כי אם על שו"ת הרבה וחידושי גפ"ת אשר נגנבו ואינם, אז נתן דעתו לחבר חבריו לחוקקם בצפורן שמור למשמרת, בעט ברזל ועופרת, להנות בהם בני אדם מיד ולדורות.

שנת תקל"ו לפ"ק הוציא לאור ספרו הנודע ביהודה, ודבר הנראה לעינים את אשר הרבה בהוצאות מרובות למען הוציאו

בעין יפה, הלא מיום הוסדה מכבש הדפוס כפראג מאז ועד הנה לא יצא מהם ספר בתכלית ההידור והיופי כזה, אין זה כי

אם לפי רוב הפיזור, והיתה כל ההוצאה מרשות היחיד בדורו, בכל אשר מצאה ידו לא חס עיניו על ממונו, ולא בקש עזר או סעד

לתמוכו. וכאשר נגמר בכי טוב אז נהג טובת עין לחלק הרבה מהם מתנת חנם, ויתרם נתן ביד מוכרי ספרים הנה והנה במחיר

נדע ביהודה השלם - או"ח / לאנדא, יחזקאל בן יהודה הלוי {עמוד 33} (726077)

אשר קראתי למספר מר ראש וחלאת, יום שואה ומשואה, יום מהומה ומכוסה, ארץ חשך כסה, בדמעתי ארשי אמסה, בדמעות שלישי על ראש השלישים, **ביום השלישי חי בירת זיו תקנ"ג לפ"ק**, פנה זיונו פנה הורנו ופנה הדרנו, כי נלקח מאתנו איש חי ורב פעלים מקבציאל כבוד רבינו הגדול רבן של כל ישראל מוהר"ר יחזקאל נשיא הלויים נשמתו בגן עדן עליון, אב"ד ור"מ בקהלתנו, בעל המחבר שו"ת נודע ביהודה, וציון לנפש חיה. והן הן הדברים אשר אמרתי לפני ממתו על בית הקברות במרורות, והמה בלעגי שפה ובלשון אחרת, וצחת המליצה נעדרת, כי אני שחרחרת, השברתי קדרתי, שמה החזיקתני, זה היום שכבינוה נר מערבי ואור מזרחי, זה היום עשה ה' אלקים צבאות לבכי ולמספר ולקרחה בין עינינו, את מחמד לבנו לקח ואיננו, זה היום חשך ולא אור תשכן עליו עננה, ואל יחד בימי השנה, ואור השמש עליו אל יופיע, ובמספר ירחים לא יעלה ולא יבא ולא יגיע:

בדברים קשים כגידון, כמספר הדדרימון
בצקעת מגידון.

לן יאות לפתרא מילין דמרירי בכל רחובות
קריה, יען שוטטו בחולות אס תמלאו
איש היודע לאונן ולקונן על נאות מדבר קינה,
קצין תהיה לנו, קינין תעשה קינן מפורשות
קיניס הגה והינחיע, אס כן צמותו לקח הכל,

ברוך דיין האמת וכל משפטין לדיקים,
ואו נא לנו שהחיינו וקימנו והגיענו
לזמן הזה, שנלקח מאתנו הארון והלוחות,
מממד עינינו, גאון עוזנו, מופת דורנו,
צית מקדשינו ותפארתנו, מאורנו ומורנו
ורבינו, ואלא מן הצת פראג כל הדרה,
ארעא והדרה פרי שופרא דשופרי, לן יאות
למספר ולמזכי, ולמיעבד הספדא רבא

(קובץ תשובות, ליקוטים, סי' א, ג תמוז תקצ"א). ביום יח מנחם אב נשא דרוש הספד "על כמה גאונים" שנספו במגפה. אין המתים נזכרים בשמותם. בתוך הדרוש הוא מכריז: "והנה זה יותר מארבעים שנה תליית שלא נתבטלה ישיבה מעל שולחני אפילו יום אחד והשתא הכא רבו עוונותי וגבר עלי חולי וחולימה ונתבטלתי הרכה מהרבצת תורה... הנה רעש גדול בעולם מחשש מגפה וחרב ומלחמה והתלמידים נרדפים ממקומם מתפזרים אנה ואנה ולא מצאו מנוח בכל המקומות והשרים יועצים לטובה שנשלח עכ"פ ריבוי התלמידים כי ישראל כקוצים בעיני העמים וכל הדרכים מסוגרים מיוצא ובא" (דרשות, חלק א, עמ' 121). בפרשת קרח הספיד את ידידו זה כארבעים שנה ר' דוד דייטש במרחץ פישטיאן (שם, חלק ב, עמ' 769) ואת שארו ר' משה טוביה אב"ד האנוי הספיד כבר בדרשת ז אדר (שם, חלק א, עמ' 321).

שנת תקצ"ב עדיין עמדה בסימן המגפה, אם כי כבר עברה מן העולם בסוף תקצ"א. בראשית השנה, בפרשת וישב, נשא "דרוש הודאה אחר המגפה חולי קאלרא ר"ל" (דרשות, חלק א, עמ' 123). בדרשת ח טבת הספיד כמה גאונים שמתו במגפה ר"ל "ורשמתי רק הדרוש ובקיצור נמרץ" (שם, עמ' 184). בדרשת ז אדר ב (שנשא בו אדר) הספיד שוב את הנספים במגפה (שם, עמ' 326). החתם סופר השיב גם שתי תשובות בהלכה בעניין המגפה ותוצאותיה. לתלמידו ר' אלעזר הורוויץ אב"ד ווינה "על אודות בית הקברות שניתן ליהודים לקבור שם המתים במגפה קאלרא ר"ל ואותם הנקברים לא ניתן לחלוטין לאתוזה לישראל וגם אינו מוקף חומה ואינו משומר וע"פ דיניהם אחר ששנים מפנים העצמות... והן עתה מצאו מקום שבקל יכולים המנהיגים להשתדל אצל הקיר"ה לפנות בית הקברות ולהוציא המתים ולקוברם בבה"ק הישנה ורובם מהמתים במגפה המה מכני העיר". בתשובתו: "נראה פשוט... דמותר ומצוה רבה איכא להשתדל בזה" (שו"ת יו"ד סי' שלד, טז כסלו תקצ"ב). ותשובה נוספת לעניין אבלות על המתים במגפה, שבשעת המגפה לא הספיקו לנהוג בדיני אבלות כראוי (שם סי' שמב, ח תשרי תקצ"ב). גם בראשית שנת תקצ"ב היה החתם

בדבר המחלוקת בין כולל רוסיא וכולל ואהלין בטבריה (שו"ת חו"מ סי' יב, טז מנחם אב תק"ץ) וככל הנראה גם תשובתו בעניין המחלוקת בין מדפיסי ווילנא-הוראדנא ומדפיסי סלאוויטא אודות הדפסת הש"ס אף היא משנה זו או שנה קרובה לה (שו"ת חלק ו סי' נז, ללא תאריך). בדבר ממלא מקום לר' מרדכי בנעט ברכנות ניקולשבורג ורב המדינה הוא כותב "להרב הגאון פלוני אב"ד ור"מ פלוני", שלפי המקובל אינו אלא הגאון ר' אלעזר לעזר⁵⁸, שרצונו היה שחתנו ר' ישעיה בנעט (בן ר' מרדכי בנעט) ימלא את מקום אביו, והוא מבקש מאת החתם סופר "ליתן לו יקר וסהדותא שבנידון רבנות דמדינה שעפ"י הד"ת ראוי שימלא בן מקום אביו". החתם סופר היה בדעה אחרת: "תמהני על הרב גדול שכמותי י"ב יבקש דבר שאינו ראוי והגון כי אם בא משלש אלה יעשה". לדעתו "בענין רבנות דמדינה שעיקרו שיהי גדול מכל רבני המדינה ושישאלו ממנו ועל פיו יצאו ויבואו ואם איננו גדול מהם כודאי לא יועיל ירושת אבותיו" (שו"ת או"ח סי' יג, כ אדר תק"ץ⁵⁹). בדרשת ז אב הספיד את ר' עמרם חסידיא [רוזנבוים] שהיה אב"ד מאד ועלה ארצה בשנת תקפ"ו והיה ראש כולל החסידים בצפת (דרשות, חלק ב, עמ' 660).

תקצ"א — ת"ר

הגענו לעשור האחרון בחייו של החתם סופר. שנת תקצ"א היתה שנה של פגעים והיא עומדת בסימנה של מגפת הכולרה, שהפילה חללים רבים, מהם גם רבנים וצדיקים. כבר בראשית השנה חלה החתם סופר במחלה מסוכנת. בתשובתו לר' בער אב"ד אייבנשיץ נאמר: "יקרתו הגיעתי בזמנו ובתוך אותן הימים נחליתי בעו"ה והייתי כמה שבועות בסכנה עצומה וברוך הרופא חנם אשר הביאני עד הלום" (שו"ת אה"ע ח"ב סי' נ, ט כסלו תקצ"א). באגרתו לראב"ד ר' מרדכי טאסק ממרחץ פישטיאן: "תמול הגיעני מכתב מגאון א' מגאליציא בוכה ומתאונן על התפשטות החולי קאלרא ר"ל ובפרט במקהלות קדושות לכוב ובראד וכבר רבים שמתו ר"ל וביקש ממני להרבות תחנונים ורחמים בעד שארית הנמצא"

58 לקוטי הערות או"ח סי' יג (עמ' יט).

59 ר' מרדכי בנעט הובא לקבורה בניקולשבורג ביום יב אדר חכמי הונגריה והספרות התורנית בה / כהן, יצחק יוסף [עמוד 331] {726077}

תק"ץ (לקוטי הערות שם). תשובה זו נערכה איפוא מיד לאחר פינויו מליכטנשטאדט לניקולשבורג.

כלומר, אודות אשה החשודה בניאוף עם חתנה, שהרב המנוח מנייזאץ, תלמיד החתם סופר, ר' פנחס ליב, אסר את האשה על בעלה ואילו ר' געץ כתב תשובה בלועזית (כנראה בגרמנית) נגד איסורו של הרב "ועתה נא ידידי הרב נ"י מוחזקני בו שהוא תלמיד חכם ותם וישר הולך מה הי' לו עתה בזה לחלל ה' גם בפני העמים לדבר על הרב זצ"ל... חכם שכמותו יעסוק בדברים בטלים הללו... שמעלתו אמר לגוי שהרב לא עשה כן אלא רעליגאן אייפער [קנאות דתית]... חשדני במכתבו הראשון שאני נוטה לזכות הרב זצ"ל הואיל והי' תלמידו"⁶³ (שו"ת חלק ו סי' נ, כח למב"י תקצ"ד). בשנה זו השיב תשובה (יחידה?) לגיסו ר' שלמה איגר לווארשא בדבר היתר אשה מכבלי יבם (שו"ת אה"ע ח"ב סי' נז, כג מנחם אב תקצ"ד).

מאירועי שנת תקצ"ה נציין קודם את לימודי הישיבה. בתחילת זמן החורף הוחל בלימוד מסכת גיטין (בראש החידושים לגיטין) וסיימו את המסכת ביום יב סיון תקצ"ח (שם, בסוף הספר). בראשית השנה הוא פונה לקהילת טשאבא בדבר רבם ר' יהונתן אלכסנדרסון, שהקדיח תבשילו והוא מסכים שיש להדיחו מן הרבנות (שו"ת חו"מ סי' קסב, יג תשרי תקצ"ה). באותה שנה הוא מספיד את הקיסר פראנץ הראשון ומברך את הקיסר פרדינאנד הראשון שהוא "חסיד בן חסיד" (חתם סופר על התורה, מהד' ר' יושע פלק, דף לג ע"ב; דרשות, חלק ב, עמ' 64795). הוא משיב לקהילת וועטש אודות בחירת רב. רוב אנשי הקהילה בחר בתלמידו ר' זעליגמאן אך מיעוט חפץ ברב זקן ומנוסה. החתם סופר מעיד על תלמידו שהוא ראוי לשמש רב, אך למעשה יש להרכיב בית-דין של רבנים שאינם נוגעים בדבר (שו"ת חלק ו סי' נה, ב כסלו תקצ"ה). בעיר טריאסט נבחר לרב ר' שבתאי אלחנן (כנראה במקום ר' אברהם אליעזר). החתם סופר משיב לו בעניין ברכת הודאה בעלותו מן הים (שו"ת או"ח סי' נא, כח שבט תקצ"ה). משנת תקצ"ו נעלה רק את ההספד על ר' קאפל אלטקונשטאדט אב"ד וורכוי שנפטר לפתע בליל

סופר רתוק למטתו, אם כי לא היה כנראה בסכנה: "ואני עצור בחדר המטות ל"ע והריני כותב במטתי" (שו"ת חלק ו סי' מד, ב שבט תקצ"ב). כשהגיע הקיסר לשנת הארבעים למלכותו נשא החתם סופר דרוש חגיגי בפרשת שקלים (דרשות, חלק ב, עמ' 794 וחלק ג, עמ' נב). ביום יח אדר ב פקד אסון כבד את החתם סופר, בפטירת אשתו מרת שרל בת ר' עקיבא איגר. הספיד אותה ליד ארונה ושבח את סגולותיה בפירוש פרק "אשת חיל מי ימצא" מא ועד ת (דרשות, חלק ב, עמ' 772). כמה שבועות לאחר מותה הוא כבר עונה לאחד מתלמידיו, ר' יוסף זלמן אסטרייכר במונקאטש, בדבר שידוך: "לא הודיעני רכוש האשה ובני' מה המה וגם עדיין לא עברו ג' רגלים" (לקוטי שו"ת מכתבים, סי' לב, כה ניסן תקצ"ב)⁶⁰.

בשנת תקצ"ג השיב החתם סופר תשובה ראשונה לר' צבי הירש חיות (שו"ת או"ח סי' נד, אדר"ח חשון תקצ"ג), שבעקבותיה התהדק הקשר ביניהם והחליפו תשובות נוספות שחילוקי דעות והשקפות בצד הערכה וידידות נשקפים מהן. בחורף אותה שנה פונה החתם סופר לשלטונות בבקשה לפקח על עוברי עבירה ולהגבילם (לקוטי שו"ת, מכתבים, סי' סא. המכתב כתוב גרמנית באותיות עבריות ותאריכו 11 בדצמבר 1832 ועל החתום: מאזעס שרייבער אבערראבינער אין פרעסבורג). גם שנת תקצ"ד לא הצטיינה באירועים מיוחדים. ברמה האישית היה חרד לבריאות בנו בכורו: "ולהיות אין דעתי צלולה בלאו הכי כי בני הרבני מהור"ר אברהם שמואל בנימין איננו במזג השהוה ה' ירפאהו ויחלימהו ע"כ יהיו דברי מועטים ופשוטים"⁶¹ (שו"ת חלק ז סי' לח, יז חשון תקצ"ד). ללימוד מסכת תולין בשיעורי הישיבה בשנים תק"ץ – תקצ"ד, ייחס החתם סופר משום מה את ההרפתקאות והאסונות שפקדוהו באותן חמש שנים ומיהר לסיים את המסכת באיסרו חג של שבועות⁶². בתשובה לקהילת נייזאץ תוכחה גלויה לרבה של באיא הסמוכה, ר' געץ שוועריין, על אשר כתב תשובה "ללועזים בלעז נידון המנאפים",

63 למרות דברים חריפים אלה העריך החתם סופר את ר' געץ שוועריין והשיב לו בכבוד (שו"ת יו"ד סי' רו, שיג).

64 בשני המקומות לא צוין תאריך ההספד. פראנץ הראשון מת ביום 2 במארץ 1835 ויש להניח שההספד עליו נערך סמוך לתאריך זה.

60 את אשתו השלישית נשא רק כשלוש שנים לאחר מכן. ראה לעיל הערה 12.

61 בנו בעל הכתב סופר היה כל ימיו אדם חלוש ונפטר כבן נה. עליו ועל חיבוריו בפרק הבא.

62 "מילואים", לשו"ת חלק ז סי' לח.

בלע"ז ואיך ירע בעיני ציבור וקהל עדת ישראל ליתן עשרים זהו למחזיק תורה. לא תהי' תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה שלהם ומה יאמר נותן התורה ית"ש... הלא ברך ה' את קהל עדתכם והושיב לראש על כסא כבוד גברא רבא ת"ח מופלג תמים צעיר איש שלם ענותן ושפל ברוך ומדוע יהיו עיני העדה צרה" (שו"ת חו"מ סי' ה, ז טבת תקצ"ז). הוא נתן דעתו לברר את ההלכה אודות ההמצאה החדשה שהרעשה את העולם כולו, מסילת הברזל והרכבת הנעה בכוח הקיטור, "ביאור איסור להפליג [בשבת] על העגלות ההולכים ע"י הקיטור המה הדאמפפועגען" (שו"ת חלק ו סי' צו, אסרו חג דשבועות תקצ"ז).

משנת תקצ"ח ראינו להזכיר את הספדו על חותנו ר' עקיבא איגר, שנפטר ביום יג תשרי, אך הידיעה הוסתרה מחתנו שהיה קשור אתו קשרי ידידות שנים רבות, טרם שהיה חותנו. ביום השמועה, יב כסלו, הספידו הספד מר, אף-על-פי שהנפטר ציוה לא להספידו (תורת משה מהד' ב, וישלח, דף לא ע"א; דרשות, חלק ב, עמ' 780). במכתבו לר' צבי הירש חיות מוסר החתם סופר את השקפותיו בדבר הדפסת חיבוריו בחיים: "מימי לא עלה על לבי להדפיס ספרי אך זה איזה שנים יצאו איזה קונטרסים מתשובותי וחיידושי על יד רב אחד מהו' מרדכי שלאנק בהדפיסו ספרי רמב"ן על קידושין ור"י בן מיגאש על שבועות והדפיסם בסוף דבריהם תחילתו באונס ולבסוף ברצוני כי לא היה פה עמדי כי אם בפראג. ועתה אירע לי כזאת איש הגון אחד מק"ק בראד בשמו מהו' מרדכי ליב ביסליחוש מדפיס פה ספרי הראשונים והגיעו לידו ג' או ד' מתשובותי ואיזה קונטרס מחידושי ומספח אותם לאחד מספרים הנ"ל ומתחלה היה על אפי ועל חמתי עד שאלצוני בני ביתי עד שהייתי שותק כמודה" (לקוטי שו"ת, מכתבים, סי' מז, כז חשון תקצ"ח). אף-על-פי שבשנה זו כבר היה מעמדו של החתם סופר מוכר בכל העולם היהודי כאחד מגדולי ישראל, התפלא על כך שרב מגרמניה פונה אליו בדבר היתר לעגונה. כתשובתו לר' שלמה זלמן אב"ד מאגדבורג נאמר: "ולא הי' ראוי להשיב למדינה אחרת אשר שם הכרתי והפלתי ראשי דיני דק"ק בערלין" (שו"ת אה"ע ח"ב סי' קמז, י אלול תקצ"ח).

בשנת תקצ"ט, השנה האחרונה לחיי החתם סופר, החלו ללמוד בישיבה בזמן הקיץ מסכת ביצה

שבת וישב ונספד בדרשת ח טבת (תורת משה מהדו"ק, ויחי, דף נא ע"א; דרשות, חלק א, עמ' 194) וכן את תשובתו לר' יהודה בראנדיבורג בטריאסט, שבסביבתה פרצה מגפת כולרה, "על נידון דברת רופאים מומחים האומרים שהיוצא מפתח ביתו אליבא ריקנא ביום התענית דמו בנפשו בעידן ריתחא מגפת קאלרא ר"ל ומסתפק מה יהי' ביום צומא רבא" (שו"ת חלק ו, סי' כג, טז אלול תקצ"ו).

שנת תקצ"ז מגוונת ועשירה יותר באירועים שמצאנו לציננם. בשנה זו כתב החתם סופר את צוואתו הראשונה (לאחר כן הוסיף עליה פרטים אחדים), שנדפסה לאחר מכן בקונטרס מיוחד. באותה שנה הספיד שני חכמים שהיו קרובים ללבו אישית. ביום ב דסוכות נפטר בחצי ימיו תלמידו החביב ר' משה קאנישא, שזה עתה נבחר לרבה של פרוינקירכן והחתם סופר הספידו לאחר החג בפרשת נח (תורת משה מהד' ב, נח, דף ט ע"ב; דרשות, חלק ב, עמ' 775). וחודשים אחדים לאחר מכן הספיד את ראש בית-הדין של פרסבורג, ר' מרדכי טאסק, ביום יג טבת (תורת משה שם, ויחי, דף מז ע"א; דרשות, חלק ב, עמ' 777). אחד עשר יום לאחר מכן אירע האסון הכבד של הרעש הגדול בגליל, ביום כד בטבת, שהחתם סופר הספיד ביום ב אייר "על מיתת צדיקים ועל חורבן ארץ הגליל... ונהרגו אלפים נפשות מישראל... ונחרבו ג' עירות צפת טברי' שכס" (תורת משה מהדו"ק, אמור, דף נח ע"א; דרשות, חלק ב, עמ' 778). מבחינת מעורבותו בקהילות אחרות נזכיר את מכתבו לתלמידו ר' אלעזר הורוויץ אב"ד ווינה בעניין הרב יהונתן אלכסנדרסון הנזכר לעיל. החתם סופר נפגש עם הרב "ושאל שלשה דברי בורות ואהי כמחריש כי גדרתי שלא להשיב עוד לשום אדם בענין הנ"ל לא להימין ולא להשמאל" (שו"ת חלק ו סי' רז, כו אדר ב תקצ"ז). ותשובתו לאקרו"ט מאדע, שהחליטו להפחית משכרו של הרב. על כך מוכיחם ומזהירים: "חזרתי על כל הצדדים ולא מצאתי שם טענה הגונה עפ"י דת"ק לפחות מהתחייבות השטר שחייבו עצמם להספקת עשרים זהו' כל שבוע כל זמן היותו אצלם בקהלתם... אנו עוסקים בהספקת מרבין תורה ועוסק בצרכי צבור... איך יעלה על הדעת להוריד בקודש לפחות ולגרוע... אפילו כל מאן דהו נותן שכר להער"ר עשרים זהו' לשבוע והוא מאוכלי שלחנו ללמד בניו ללועזים

והגאון ר' יעקב משולם אורנשטיין בעל ישועות יעקב (תורת משה מהדו"ק, נצבים, דף נה ע"א; דרשות, חלק ב, עמ' 739). **בחודש האחרון לחייו** — **תשרי ת"ר** — עוד הספיק לרשום דברי תורה לראש השנה (תורת משה מהדו"ק, וילך, דף סד ע"ב) ועשרים יום לפני הסתלקותו כתב כנראה את התשובה האחרונה, שאינה להלכה, שבסופה רמזים בענייני קבלה. היא נכתבה לתלמידו ר' מאיר וחתנו ר' מנחם מענדל כ"ץ (לקוטי שו"ת סי' ס; קובץ תשובות סי' פה, ה תשרי ת"ר).

(חידושים למסכת ביצה, מהדורא ב, עמ' ז). מובן מאליו שלא זכה לסיים את המסכת עם התלמידים. באותה שנה בירר את עניין שער באשה ערוה ומסכם: "הכלל היוצא, כל שום שער בשום מקום בראש ופדחת בנשואה אפילו בחדרה ערוה היא אם לא שיש לה מטפחת בראשה. ובשוק וחצר של רבים גם כובע" (שו"ת או"ח סי' לו, טז סיון תקצ"ט). בסוף השנה, חודש לפני פטירתו, בדרשת כו אלול תקצ"ט, הספיד שנים מגדולי הרבנים, את ר' ישראל משקלוב בעל תקלין חדתין שנפטר בטבריה בט סיון